

รำนพินพิลาป

ของ

สุนทรภู่

ฉบับชำระใหม่และมีหมายเหตุ

พร้อมด้วยภาพและแผนผังวัดเทพธิดาราม

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระมงคลธีรธรรมรังษี

เจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม จังหวัดพระนคร

ณ เมรุ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

11/07/2566

วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๖๐

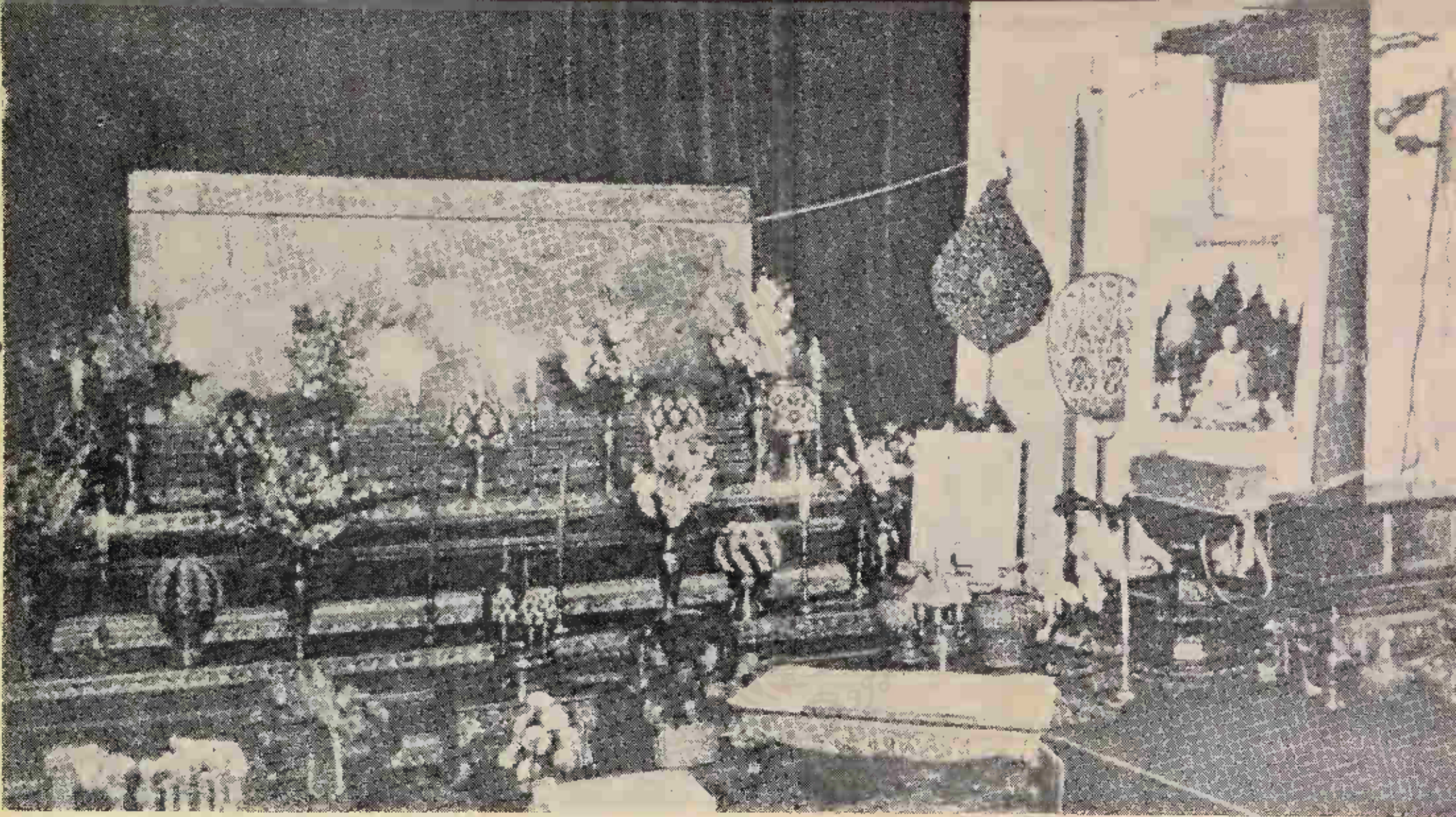
พระมงคลธรรมรังษี

ชาตะ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
มรณะ ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๕

11/07/2566

ได้รับพระราชทานหีบทองหีบ

ประวัติ

ของท่านเจ้าคุณพระมงคลธรรมรังษี อินฺทโชตเถระ
เจ้าอาวาส และ เจ้าสำนักเรียนวัดเทพธิดารามวรวิหาร
อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

ชาติภูมิ

นามเดิมชื่อ ปาล นามสกุล ชูชัย นามฉายา อินฺทโชโต
นามบิดาชื่อ เบี้ย ชูชัย (เป็นกำนัน) นามมารดาชื่อ อ่า ชูชัย
เกิดวันเสาร์ที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๒๒ ตรงกับวัน
แรม ๓ ค่ำเดือน ๑๒ ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ รัตนโกสินทร์
๙๘ ในรัชกาลที่ ๕ ที่บ้านตลิ่งชัน ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบาง
ปอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน
๗ คน คือ

๑. นายบุตร ชูชัย ถึงแก่กรรมแล้ว
๒. ท่านเจ้าคุณพระมงคลธรรมรังษี
๓. นางเอน ถึงแก่กรรมแล้ว
๔. นายสุต ชูชัย

๕. นางผึ้ง ชูชัย ถึงแก่กรรมแล้ว

๖. นายพันธ์ เป็นครูโรงเรียนประจำจังหวัดแพร่ ถึง
แก่กรรมที่ จ. แพร่

๗. นางเมียง ถึงแก่กรรมแล้ว

การศึกษาเมื่อเยาว์วัย

เมื่ออายุยังเยาว์วัยบิดามารดา ได้อบรมสั่งสอนให้รู้จักใน
หน้าที่บูรพาจารย์ ต่อมาเมื่อมีอายุได้พอสมควร บิดามารดาได้
นำไปฝากไว้กับท่านพระครูสุทธาจารย์วัตร (แจ่ง) ผู้เป็นเจ้าของ
อวาสวัดชอนนใต้ ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบางปอิน จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ศึกษาวิชาอักษรสมัยทั้งไทยและขอม
ในเบื้องต้นท่านพระครูฯ ผู้เป็นอาจารย์ได้ให้หัดเขียน ก, ข, และ
ก, กา ด้วยกระดานไม้เป็นแผ่นยาวประมาณ ๓ ศอก กว้าง
ประมาณ ๘ นิ้ว ใช้ดินหม้อผสมกับน้ำข้าวทาให้ดำแล้วตาก
แดดจนแห้งแล้วจึงใช้ดินสอพอง (ดินดานที่เรียกกันว่าดินสอ
ลพบุรี) ทำเป็นแท่งเขียนหนังสือ การเรียนหนังสือในสมัยนั้น
ผู้เป็นอาจารย์สอนจะต้องให้เรียนทั้งหนังสือไทย และ ขอมเพราะ
ว่าทางพระพุทธศาสนา และตำหรับตำราพระคัมภีร์ต่าง ๆ โดย

ก

มากมักจะจารึกไว้เป็นอักษรขอม ตลอดทั้งหนังสือเทศนาที่จาน
ลงในใบลานเป็นอักษรขอม และเป็นคราวที่การศึกษายังต้อง
อาศัยตามวัดวาอารามเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน พระภิกษุเป็น
ครูสอนเสียโดยมาก เพราะว่ารัฐบาลในสมัยนั้นยังมิได้ขยาย
การศึกษาให้กว้างขวางเพียงพอ จึงได้พระภิกษุเป็นกำลังใน
ด้านการศึกษา เมื่อนายปาล ชูชัย ได้เล่าเรียนเขียนอ่านหนังสือ
ไทย – ขอม ออกเป็นที่พอใจของท่านพระครู ฯ ผู้เป็นอาจารย์ฯ
ก็ให้เริ่มต้นเรียนเลขมีบวก, ลบ, คูณ, หาร ทำโจทย์ได้พอมี
ความรู้ในการคิดเลข

และอายุก็ใกล้จะอุปสมบทอยู่แล้ว บิดามารดาทั้งสองจึง
ได้ทราบเรียนท่านพระครูฯ อาจารย์ขอรับบุตรชายกลับไปอยู่บ้าน
เพื่อช่วยกันประกอบอาชีพทางกสิกรรมตามพื้นเพของบ้านนอก
ท่านพระครู ฯ อาจารย์ไม่ขัดข้อง จึงอนุญาตให้รับตัวนายปาล
ชูชัย กลับไปได้เพราะว่าได้ฝึกสอนทั้งวิชาหนังสือไทย – ขอม
เลขผานาที่ ให้จนมีความชำนาญดีแล้ว เมื่อกลับไปอยู่กับบิดา
มารดา ก็ได้เป็นกำลังช่วยท่านประกอบอาชีพพอสมควรแก่

11/07/2566

กำลังความสามารถของตน

อุปสมบท

เมื่อนายपाल ชูชัย กลับไปอยู่บ้านกับบิดามารดา ได้ช่วย
ประกอบอาชีพทางบ้าน อายุก็ได้ ๒๒ ปีแล้ว บิดามารดาจึง
ดำริที่จะให้ลูกชายเข้าวัดอุปสมบท เป็นพระภิกษุในพระพุทธ
ศาสนาเสียที จึงได้บอกกับลูกชาย ว่าพ่อและแม่เวลานี้อายุ
หรือก็ใกล้ฝั่งเข้ามาทุกวันแล้ว อยากจะให้ลูกบวชเป็นพระ นาย
पाल ก็ตกลงยินยอมที่จะบวชตามคำวิงวอนของผู้บังคับเกล้า
ทั้งสอง บิดามารดาจึงได้เลือกวันที่เป็นมงคลที่จะนำบุตรชาย
เข้าวัดอีกเป็นครั้งที่ ๒ ได้จัดแจงหาดอกไม้ธูปเทียน หมากพลู
บุหรี พร้อมเสร็จ แล้วนำบุตรชายไปวัดখনอนใต้ ถวายตัว
กับท่านพระครู ฯ เจ้าอาวาส แจ้งความประสงค์ที่จะให้บุตรชาย
อุปสมบท ท่านพระครู ฯ ก็ยินดีเพราะเคยเป็นศิษย์มาก่อนและ
รู้อุปนิสัยดีอยู่แล้ว นับแต่วันนั้นมานายपाल ก็ได้เป็นนาค ของ
วัดখনอนใต้^{๒๓๖๖} เพราะว่าตามธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมมา ผู้ที่
จะอุปสมบท ผู้ปกครอง มีบิดามารดา จะต้องนำบุตรหลานของ

ตนไปฝากกับเจ้าอาวาสที่ตนจะอุปสมบทอยู่นั้นเสียก่อน เพื่อให้
 ผูกมัดพิธีการขอบรรพชาอุปสมบท เรียกว่าขานนาค ผู้ที่จะ
 อุปสมบทก็เรียกกันว่า “เจ้านาค” เมื่ออยู่วัดแล้ว ก็เริ่มท่องคำ
 ขอบรรพชาอุปสมบท และบทตั้งชะเถาะปัจจะเวกขณะ, ธาตุ
 ปฏิกุศลปัจจะเวกขณะ อตีตะปัจจะเวกขณะ (ปฏิสังขายो ह्मवद
 यथा अक्षमया) ถวายพรพระ วิถีตรวจน้ำ ท้าวไตร เข้า - เย็น
 ได้ดีแล้ว ก็ส่งข่าวไปให้บิดามารดาทราบ เพื่อให้มาหาท่านพระ
 ครู ๆ อาจารย์ กำหนดวันที่จะอุปสมบท เมื่อบิดามารดาทราบ
 เช่นนั้น จึงได้ไปวัดเข้าหาท่านพระครู ๆ แจ้งความประสงค์
 ขอให้ท่านกำหนดวันอุปสมบท ท่านได้กำหนดให้อุปสมบทวัน
 อังคารเดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๑๐ เมษายน
 พุทธศักราช ๒๔๔๓ เป็นวันอุปสมบท เพราะเป็นเวลาที่ว่าง
 จากการทำไร่ไถนา ครั้นถึงตามกำหนดบรรดาญาติพี่น้องและ
 มิตรสหายผู้ที่เคารพนับถือได้พร้อมกันที่วัดขนอนใต้ เพื่อร่วม
 พิธีอุปสมบทนาคपाल ชูชัย ณ พัทธสีมาวัดขนอนใต้ ตำบล
 ตลิ่งชัน อ. บางปอิน จ. พระนครศรีอยุธยา โดยมี

ท่านพระครูสุทธาจารย์วัตร (แจ้ง) วัดখনอนใต้ เป็นพระ
อุปัชฌายะ

พระอาจารย์รูป วัดขนานใต้ เป็นพระ กรรมวาจาจารย์

พระอาจารย์บุญ วัดখনอนใต้ เป็นพระ อนุสาวนาจารย์

พระอุปัชฌายะได้ให้ นามว่า อินฺทโชโต

เมื่อพระภิกษุปาล อินฺทโชโต อุปสมบทเรียบร้อยแล้ว
ได้อยู่จำพรรษาที่วัดখনอนใต้ตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากอยู่ใกล้บ้าน
ของคุณโยมทั้ง ๒ เพื่อจะได้เจริญศรัทธาของโยม และบรรดา
ญาติทั้งหลาย ทั้งจะได้อยู่ปฏิบัติพระอุปัชฌายะกับอาจารย์ทั้ง ๒
อีกด้วย เพื่อให้การปฏิบัติในหน้าที่ของพระนวกะตามพระวินัย
โดยเคร่งครัด เมื่อถึงเวลาเช้าเย็น ได้เข้าปฏิบัติอุปัชฌาย์ อาจารย์
มีการเก็บ, บัด, กวาด, ที่อยู่ของท่าน ดังนั้นใช้น้ำฉันไว้ถวายท่าน
เมื่อเสร็จจากกิจเหล่านี้แล้ว ก็ได้คอยเฝ้ารับโอวาทคำสั่งสอน
จากท่าน พอท่านอนุญาตให้กลับกุฏิได้ก็กราบลาท่านมาเข้ากุฏิ
ใต้ท้องสวนมณฑปมีเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน และสูตรสวน
มณฑปต่าง ๆ ตามฉบับหลวงก็ท่องบ่นจำได้หมด เป็นที่พอใจ

ของพระอุปัชฌาย์ และอาจารย์ ต่อมาพระอุปัชฌาย์เห็นว่า พระपाल อินทโชโต เป็นผู้มีความพากเพียรในกิจวัตรเป็นอย่างดี จึงได้ให้ท่องพระภิกขุปาฏิโมกข์ โดยวิธีต่อจากอาจารย์ วันละสิกขาบทสองสิกขาบท พระपाल อินทโชโต ก็พยายามเพียรท่องจนได้คล่องปากคล่องใจจนจบ แล้วได้เข้าช้อมกับพระอุปัชฌาย์ ๆ เห็นว่าพระपालรูปนี้มีความเพียรจำพระภิกขุปาฏิโมกข์ได้คล่องคล้อยดีเกือบจะไม่มีที่ติ จึงได้ให้พระपाल สวดพระภิกขุปาฏิโมกข์ในวันอุโบสถที่วัดখনอนได้เป็นประจำ ต่อมาพระपालเห็นว่า การสวดมนต์สวดพระภิกขุปาฏิโมกข์ก็สำเร็จตามความประสงค์แล้ว เป็นพระที่ไม่ชอบอยู่เฉย ๆ ในพรรรษา ๒ นี้ ได้เริ่มเรียนหนังสือไทยต่ออีกคงสอบได้ชั้นสอง ในพรรรษานั้น เมื่อออกพรรรษา และรับภิกขุเงินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ได้ออกเดินธุดงค์กับอาจารย์ต่าง พรรรษาที่ ๓ ได้เริ่มศึกษามูลกัจจายน์กับพระอาจารย์รูปถึงนามสอง จึงได้เริ่มเกิดความคิดที่จะหาความรู้ให้มากไปกว่านี้อีก คิดอยากจะเข้าไปศึกษาหาความรู้ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพราะเป็นเมืองหลวงมีผู้ที่ทรงคุณความรู้มาก ^{11/07/2566} ถึงเดือนนี้พรรรษาที่ ๓ นั้นได้เข้ากราบลาพระ

อุปัชฌาย์ และอาจารย์อีก ๒ รูป แจ้งความปรารถนาที่คิดไว้
ให้ท่านทราบ ท่าน ๆ มีความยินดีสนับสนุนตามความเจตนาที่
ได้ตั้งใจไว้

การเดินทางเข้ามาอยู่จังหวัดพระนคร

เมื่อพระปาล อินฺทโชโต ได้รับอนุญาตจากพระอุปัชฌาย์
และอาจารย์อีก ๒ รูป จึงได้บอกลาบรรดาญาติโยมให้ทราบ
ความประสงค์ว่า การที่จะไปศึกษาหาความรู้ที่จังหวัดพระนคร
นั้น หวังว่าเมื่อมีโอกาสแล้วจะได้เข้าสอบเป็นมหา บาเรียมกับ
เขาบ้าง การเดินทางมาครั้งนั้น ได้มากับพระภิกษุทั้ง ผู้เป็น
ลุงของท่าน ท่านเป็นผู้นำพามาฝากพระมหาโชติ คณะริม
คลองสระสงวณวัดสุทัศน์เทพวราราม ได้เริ่มเรียนมูลกับพระวินัย
ธรรม เรียนธรรมบทกับพระยาธรรมปรีชา (ทิม) แต่อยู่ได้ไม่
ทันเข้าพรรษา ต้องย้ายจากวัดสุทัศน์เทพวรารามอีก ไปอยู่ที่
วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร โดยหลวงลุงทั้งนำมาฝากกับเจ้าอา
วาส เพราะเหตุที่ต้องย้ายนั้นเนื่องจากว่ากุฏิที่อยู่ทางริมคลอง
สระสงวณต้องถูกรื้อหมด เพื่อสร้างตึกแถวให้เช่าเก็บผลประโยชน์ต่อไป

เมื่อมาอยู่ที่วัดสระเกศ ฯ ได้ถูกฎีกากับโรงเรียนท่านสพาน
 โปธั้เตียนนี้ ครั้นได้ที่อยู่เรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มศึกษาภาษาบาลี
 ต่อไปตามเดิมจากสำนักที่อยู่ข้าง จากอาจารย์ที่บอกหนังสือ
 จากสำนักอื่นบ้าง เช่นพระยาธรรมปริชา (ทิม) ที่แก่งวัดสุทัศน์
 เทพวราราม และเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทย
 มหาเถระ) ซึ่งเวลานั้นยังเป็นพระมหาอยู่ เปรียญ ๙ ประโยค
 เรียนถึงมงคลที่ปนี้ เมื่อพรรษาได้ ๑๒ ได้เข้าสอบได้ในสนาม
 หลวงที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) สอบได้ประ
 โยค ๑ และพรรษาที่ ๑๓ อายุได้ ๓๕ ปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เข้าสอบ
 ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สอบได้คราวนี้ ๒ ประโยค รวมเป็น
 สอบสองคราวได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ทั้งนี้โดยที่ท่านเจ้าพระ
 คุณท่านเจ้าคุณพระปิฎกโกศล (คือสมเด็จพระสังฆราชอยู่ ญาโณ
 ทยมหาเถระ) วัดสระเกศ ฯ เป็นอาจารย์รับรองนำส่งเข้าสอบใน
 สนามหลวงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระपाल อินทโชโต สอบ
 เปรียญ ๓ ประโยคได้ในนามของสำนักเรียนวัดสระเกศ ฯ เมื่อ
 เป็นเปรียญ ๓ ประโยคแล้วใคร ๆ ก็เรียกกันว่า “พระมหาपाल”
 เป็นอันว่ารู้จักกันทั่วทั้งวัดสระเกศ ฯ และวัดอื่น ๆ อีก จนข่าว

นลวงรู้ไปถึงวัดชนอนโต้และบ้านตลิ่งชัน ซึ่งเป็นวัดที่ท่านอุปสมบทและภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่นั่น ต่อมาได้รับพระราชทานพัดยศเปรียญ ๓ ประโยคเป็นเกียรตินิยม และได้เริ่มเรียนประโยค ๔ อีกแต่ไม่ได้สอบ ต่อมาเมื่อเวลาว่าง ๆ ได้เริ่มศึกษาวิชาโหราศาสตร์กับท่านเจ้าคุณพระปฎิภาณโกศล (คือสมเด็จพระสังฆราชอยู่ ฉฺวาโณทดมหาเถระ) ศึกษาจนมีความชำนาญในวิชานี้ได้ดี ส่วนนักธรรมตรี, โท, เอก สมัยนั้นยังไม่มีการเปิดการศึกษาแผนกธรรม จึงไม่ได้สอบ

ต่อมาพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (น่วม) เจ้าอาวาสวัดสระเกศ ฯ ได้แต่งตั้งให้เป็นครูสอนบาลีไวยากรณ์ และ ฐมฺมปทฎฐกถา กับ พระภิกษุสามเณรผู้ใคร่ในการศึกษาวิชาแผนกนี้ในสำนักเรียนวัดสระเกศ ฯ พระมหาปาล อินฺทโชโต ก็น้อมรับสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งหน้าที่เป็นครูตามบัญชาของพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาส ด้วยความเต็มใจและศรัทธา ปรากฏว่ามีนักเรียนเข้าสอบเปรียญจากที่พระมหาปาลสอนนั้น สอบได้คราวละหลาย ๆ รูป ทั้งพระภิกษุและสามเณรที่ปรากฏอยู่ที่วัดสระเกศ ฯ นี้ เช่นท่านเจ้าคุณพระวิสุทฺธิโสภณ

ญ

(ปลดออก เปรี๊ยญ ๙ ประโยคมรณภาพแล้ว) ท่านเจ้าคุณพระ
ธรรมเจดีย์ (เทียบ) ท่านเจ้าคุณพระสุธรรมธีรคุณ (วงศ์พระ
ราชาคณะชั้นราช)

เมื่อพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (น่วม) ได้มรณภาพเจ้า
พระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโยมหาเถระ) ซึ่งเวลา
นั้นทรงดำรงศัพระสมณศักดิ์เป็นพระเทพเวที เป็นเจ้าอาวาส
สืบต่อมาจากท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก พระองค์จึงได้ทรงให้
พระมหาปาล ดำรงตำแหน่งเป็นครูไปตามเดิมที่เคยปฏิบัติมา
แต่เจ้าอาวาสองค์ก่อนนั้น ท่านก็รับสนองพระเดชพระคุณตลอด
มาด้วยดี เมื่อท่านได้เป็นพระเปรี๊ยญแล้วทางวัดได้ย้ายท่านมา
อยู่ที่คณะ ๕ ของวัดสระเกศ ฯ ช่วยเหลือกิจการของวัด ท่านได้
ช่วยเจ้าอาวาสบูรณะเสนาสนะคณะ ๕ ที่ท่านอยู่ทั้งคณะ โดย
ทุนส่วนตัวบ้าง และบอกบุญบรรดาญาติโยมตามสมควร กิจ
วัตรสวดมนต์ไหว้พระเช้า - เย็น ได้ทำเสมอเป็นกิจประจำวัน
เป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา
ในวัดสระเกศ ฯ ตลอดมาจนท่านจากวัดสระเกศ ฯ มาครองวัด
เทพธิดาราม กฎีที่ท่านอยู่ปัจจุบันท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์
(เทียบ) ได้^{11/07/2566}อยู่แทนจนบัดนี้

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ ประจวบกับเจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม ตำบลสำราญราษฎร์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร คือ ท่านพระครูธรรมรังษี (พันธ์) นามฉายา กิจจุกร เกิดเมื่อวันจันทร์เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีเถาะ พุทธศักราช ๒๓๙๘ โยมผู้ชายชื่อแขก โยมผู้หญิงชื่อพลอย ชาติภูมิเดิมอยู่บ้านหัวชะเลียด เมืองปราจีนบุรี เมื่อยังเด็กได้เล่าเรียนศึกษาพอมีความรู้ในอักษรสมัยตามชาติภูมิ แล้วช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพอยู่จนอายุ ๒๑ ปีจึงเข้ามาอุปสมบทที่วัดเทพธิดารามเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๙ พระนิกรมุนี (ไห้) วัดราชนันทการามเป็นพระอุปัชฌาย์แล้วสำนักอยู่ที่วัดเทพธิดารามนั่นเอง ในระยะนี้ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักพระอาจารย์ม่วงประมาณ ๓ ปี แล้วเปลี่ยนไปเรียนวิปัสสนาธุระในสำนักพระอาจารย์น้อย ตั้งหน้าพยายามแต่ทางวิปัสสนาธุระ พออุปสมบทได้ ๑๐ พรรษาอย่างเข้าสู่ความเป็นพระเถระ ก็เริ่มสั่งสอนศิษย์ดำรงอยู่ในฐานะเป็นอาจารย์ทางวิปัสสนาธุระสืบมา ถึง พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระปลัด ฐานานุกรมของท่านเจ้าคุณพระสุนทรสมาจาร (สวน) เจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม ท่านเจ้าคุณพระสุนทร

สมาจารรูปนี้ ชาตินิยมเดิมอยู่บ้านปูน ปัจจุบันเรียกว่าบ้านบาง
 ยี่ขัน อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี ถึง พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้
 รับพระราชทานสมณศักดิ์สัญญาบัตรเป็นพระครูธรรมรังษี ครั้น
 พระสุนทรสมาจารเจ้าอาวาสวัดเทพธิดารามถึงมรณภาพเมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระครูธรรมรังษี
 รังตำแหน่งเจ้าอาวาสอยู่ปีหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส พระราชทานพัดยศตามตำแหน่ง

พระครูธรรมรังษี ปกครองวัดเทพธิดารามมาได้ ๖ ปี จนถึง
 พ.ศ. ๒๔๖๓ เกิดโรคขึ้นในสรีรกาย ทำให้อวัยวะข้างขวาพิการ
 ทำอะไรไม่ถนัดไปแถบ ๑ อาการทวีขึ้นทุกทีถึงกับเดินไม่ใคร่ได้
 แต่เป็นอยู่อย่างนี้ล่วงเวลามา ๕ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ อาการกำเริบ
 มากขึ้นถึงล้มกระต้างค้างแข็งพูดไม่ได้ แพทย์ประคบยารักษา
 พอพ้นขึ้นบ้าง แต่สติสัมปชัญญะไม่ใคร่ปรกติ ถึงดังนั้นก็ตี
 อาศรัยที่ท่านพระครูธรรมรังษี ได้เคยสั่งสอนมาในทางวิปัสสนา
 ธุระเป็นเวลานาน เมื่อมีอาการค้อยทุเสาะได้สติสัมปชัญญะเป็น
 บางครั้ง ก็มีได้แสดงกิริยาหวั่นไหวด้วยอาพาธป่วยไข้ มีแต่
 ปลั่งอุทานวาจาถึงพระธรรมกรรมฐาน อาการโรคกำเริบถึงที่

สุดท้ายถึงแก่มรณภาพ ซึ่งแวดล้อมไปด้วยบรรดาศิษยานุศิษย์และ
ผู้ศิเคารพนับถือด้วยอาการอันสงบ เมื่อวันที่ ๔ เมษายน
พุทธศักราช ๒๔๖๙ เวลา ๘.๐๐ นาฬิกา ๓๐ นาที ตรงกับวัน
อาทิตย์แรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ กำหนดอายุได้ ๗๒ ปี เจ้าอาวาส
วัดเทพธิดารามก็ได้ว่างลง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ จึงมี
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาพระมหาปาณ
อินฺทโชโต สำนักวัดสระเกศฯ มาเป็นเจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม
ตำบลสำราญราษฎร์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร สืบต่อไป

การย้ายจากวัดสระเกศฯ

ครั้นถึงวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๙ ตรงกับ
ขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๘ หลัง (แปดสองหน) เวลา ๑๓.๒๑ น. (บ่าย
๑ โมง ๒๑ นาที) ได้ออกจากพระอุโบสถวัดสระเกศฯ มา
ครองวัดเทพธิดารามตามพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ โดย
รถยนต์หลวงนำมาส่งถึงวัด มีพระมหาเถรานุเถระมาส่งและ
คอยรอรับอยู่ที่พระอุโบสถวัดเทพธิดารามเป็นจำนวนมาก เช่น
พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆ

ราชเจ้า วัดราชบพิธ และสมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย
มหาเถระ) เวลานั้นทรงดำรงพระสมณศักดิ์เป็นพระเทพเวที
และฝ่ายฆราวาสมีเจ้าพระยาอภัยราชา เป็นต้น และมีพระ
ที่ติดตามเป็นอนุจรมาค่วย ๔ รูป คือ

๑. พระครูสังฆรักษ์เที่ยง แว่วพลอยงาม (ต่อมาได้
ลาสิกขา ถึงแก่กรรมแล้ว)
๒. พระบุญมา น.ธ. เอก (แล้วมาสอบเปรียญ ๓ ประโยค
ได้ที่วัดเทพธิดาราม แล้วลาสิกขา ถึงแก่กรรมแล้ว)
๓. พระธีร์ น.ธ. เอก (แล้วมาสอบเปรียญ ๔ ประโยค
ได้ที่วัดเทพธิดาราม เวลานั้นเป็นพระราชาคณะ ราช-
ทินนามว่าพระพิศาลสุธี อยู่วัดอุดมวิทยาราม อ.เมือง
จ. ปราจีนบุรี)
๔. พระพันธ์ น.ธ. ตรี (แล้วมาสอบนักธรรมโทเอก
และเปรียญ ๖ ประโยคได้ที่วัดเทพธิดาราม และไป
เป็นเจ้าคณะอำเภอพนมไพร จ. ร้อยเอ็ด เวลานั้นลา
สิกขาแล้ว ประกอบอาชีพอยู่ที่ตลาดอำเภอบ้านไผ่
จ. ขอนแก่น

การปกครองวัด

เมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ชั้นแรกได้เริ่มปรับปรุงเสนาสนะในพระอารามที่สลักหักพังให้เรียบร้อย โดยใช้ทุนส่วนตัวบ้างและผู้บริจาคร่วมด้วย ให้ความอุปการะภิกษุสามเณรศิษย์วัดและผู้อาศัยให้ได้รับการศึกษา ดูแลความทุกข์สุขทั่วไปภายในวัด

การศึกษาภายในวัด

พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้เริ่มตั้งสำนักศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งนักธรรมและบาลีขึ้นภายในวัดก่อน โดยใช้สถานที่เป็นเสนาสนะศาลาสองหน้ารอบ ๆ พระอุโบสถ และเวลาที่ว่างตามคณะเป็นที่ให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนกัน ได้ติดต่อขอพระมหาหริศ เรื่องฤทธิ์ เปரியญ ๖ ประโยค เวลานั้นเป็นเปรียญ ๓ ประโยค ซึ่งอยู่ที่วัดราชนัคคาราม ท่านเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในทางวรรณคดี และภาษาบาลีเป็นอย่างดี มาเป็นครูและเป็นผู้อำนวยการสอน พระมหาหริศ เรื่องฤทธิ์ รับเป็นภาระธุระด้วยความเต็มใจและศรัทธาอย่างสูง จึงได้ย้ายจากวัดราชนัคคารามมาอยู่ประจำวัดเทพธิดาราม ท่านได้เอาใจใส่เป็นการเป็น

งานอย่างจริงจัง ปีต้น ๆ การต่งนักเรียนเข้าสอบนั้น ได้ส่งบัญชี
ขอเข้าสอบในนามของสำนักเรียนวัดสระเกศ ฯ ต่อมาเมื่อการ
ศึกษาทั้ง ๒ แผนกเจริญเป็นลำดับ จึงได้มีหนังสือขออนุญาต
ตั้งเป็นสำนักเรียนโดยตรงต่อกรมธรรมการ (เวลานี้เป็นกรม
การศาสนา) ก็ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นสำนักเรียนได้เมื่อ พ.ศ.
๒๔๗๒ พระมหาปาล อินฺทโชโต จึงเป็นเจ้าสำนักเรียนอีกตำแหน่งหนึ่ง
ได้อุปถัมภ์ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้ง
แผนกนักธรรมและบาลีให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา มีภิกษุสามเณร
ภายในวัดและต่างวัดได้มาศึกษาเล่าเรียนจนปรากฏว่ามีหนึ่ง ๆ
มีนักเรียนทั้ง ๒ แผนกสอบไล่ได้ในสนามหลวงคราวละหลาย ๆ
รูปเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จนเป็นที่รู้จักกันว่าสำนักเรียนวัดเทพธิดา
รวมก็ไม่ย่อยเหมือนกัน เรียกว่าพอจะอวดกับสำนักใหญ่ ๆ ได้
และยังคงเป็นสำนักเรียนให้การศึกษาแก่ภิกษุสามเณรจนปัจจุบัน
นี้ พระภิกษุที่เป็นเปรียญและนักธรรมของสำนักนี้ ได้เป็น
กำลังของพระพุทธศาสนาก็ไม่น้อยเหมือนกัน ซึ่งได้ออกไปทำ
กิจพระพุทธศาสนา และไปตั้งสำนักศึกษาในต่างจังหวัดก็มี
มาก จนปรากฏว่าได้รับตำแหน่งในหน้าที่พระสังฆาธิการ เป็น

พระราชกฤษฎีกาพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะ
อำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีจำนวนมากเหมือนกัน

การปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในพระอาราม

เมื่อได้มาดำรงเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ได้เริ่มลงมือบูรณะปฏิ
สังขรณ์ที่อยู่ของพระภิกษุสามเณร ที่กำลังรอกการบูรณะอยู่ ให้มี
สภาพดีขึ้นกว่าเดิม ในการบูรณะถาวรวัตถุทั้งหลายภายในพระอา
รามได้รักษาสภาพของเดิมไว้ทุกอย่าง เพียงแต่บูรณะไม่ให้ทรุด
โทรมไปเท่านั้น ฉะนั้นเสนาสนะต่างๆ หลังยังคงมีอยู่ตามลักษณะ
ของที่ได้สร้างไว้แต่เดิมทุกอย่าง จะมีเปลี่ยนแปลงไปบ้างเป็น
ส่วนน้อย (เพื่อรักษาของเดิมไว้เป็นอนุสรณ์) บูรณะกุฏิ, พระ
อุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ ทำถนนเทคอนกรีตเสริม
เหล็กสายกลางวัด ระหว่างสังฆาวาสและพุทธาวาสยาวประมาณ
๑๒๕ เมตร กว้าง ๓.๐๐ เมตร และถนนเทคอนกรีตไม่มีเสริม
เหล็กอีกหลายสายภายในวัด และวางท่อระบายทางน้ำให้
ไหลลงสู่คลองเพื่อไม่ให้มีน้ำขังอยู่ตามบริเวณวัดอีกยาวประมาณ
๑๒๕ เมตร ที่ได้พยายามบูรณะทั่วทั้งพระอารามซึ่งได้เริ่มตั้งแต่

พ.ศ. ๒๔๖๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๙ รวมเป็นเงินที่ใช้จ่ายในการปฏิสังขรณ์ทั้งหมดประมาณ ๑,๘๓๔,๐๖๐.๒๗ บาท (หนึ่งล้านแปดแสนสามหมื่นสี่พันหกสิบบาทยี่สิบเจ็ดสตางค์) ท่านเจ้าคุณพระมงคลธรรมรังษี ไม่คำนึงถึงอะไรทั้งสิ้นมุ่งหวังที่จะให้วัดเจริญเท่านั้น ความมุ่งหมายที่ท่านยังปรารถนาอยู่อีกอย่างหนึ่งก็คือความต้องการที่จะได้ “โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ถาวร” เป็นตึกสองชั้นอีกอย่างเดียวกันเท่านั้นตามความปรารถนาของท่าน แต่ก็ยังไม่ทันที่จะได้เห็นโรงเรียนหลังนี้ จึงได้ฝากไว้ให้ศิษยานุศิษย์เพื่อดำริห์ต่อไป

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ท่านสนใจเป็นอย่างมาก เช่นในวันพระได้พยายามแสดงพระธรรมเทศนา ถิ่นที่อุโบสถเป็นประจำ จนร่างกายสังขารเข้าวัยชราแล้วจึงได้ยุติการแสดงธรรม ปล่อยให้พระที่เป็นเปรียญและที่เป็นครูแสดงแทน และสนับสนุนพระภิกษุผู้สามารถที่จะทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่นบางปีตามจังหวัดต่าง ๆ มีหนังสือเป็นทางการบ้างไม่ใช่ว่าทางการบ้างแจ้งมาขอพระที่เป็น “เปรียญ” จากสำนักของท่าน

เพื่อให้ไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ท่านก็คัดเลือกส่งถวาย
ไปตามที่ขอมานั้น ไม่มีการขัดข้อง อันนี้แสดงให้เห็นว่าท่านมีจิต
มุ่งหมายที่จะได้ช่วยกันหนุนบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญทางการ
ศึกษาและจริยศึกษาสืบต่อไป นอกจากนี้แล้วท่านยังเป็นกรรม-
การอุปถัมภ์ของมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูป-
ถัมภ์ ตั้งแต่เริ่มเปิดการศึกษาตลอดมา และเป็นสมาชิกสหภูมิ
ชาวอยุธยา

สมณศักดิ์

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๑ ในสมัยรัชกาลที่
๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น “พระครูธรรมรังษี”

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๓ ในสมัยรัชกาล
ที่ ๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่
“พระธรรมรังษี”

ครั้นถึงบิ๊วอก ยี่สิบสอง พุทธศักราช ๒๔๙๙ ในสมัยรัชกาล
ที่ ๙ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช เมื่อวันที่
๕ ธันวาคม มีสำเนาทรงตั้งดังนี้

ให้พระธรรมรังษี เป็นพระมงคลธรรมรังษี - ญาณจารย์
 ยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชาคณะชั้นราช
 สถิต ณ วัดเทพธิดารามวรวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุ
 ศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูสังฆรักษ์
 ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

หน้าที่พระอุปัชฌายะ

วันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๗๔ ได้รับการตั้งเป็น
 พระอุปัชฌายะ จากพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลงค์วิมล
 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ

มรณภาพ

วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖ เริ่มป่วยด้วยความชรา
 ภาพ นายแพทย์ประสิทธิ์ อมรเวช ได้ตรวจพบว่าจะเริ่มเป็น
 อัมพาต และเส้นโลหิตฝอยในสมองกำลังพองตัวจะแตก อยู่ใน
 ระหว่างเข้าชั้นอันตราย ได้แนะนำให้นำท่านส่งโรงพยาบาลสงฆ์
 บรรดาศิษยานุศิษย์ พร้อมด้วยนายแพทย์ประสิทธิ์ ได้กราบ
 เรียนท่าน ๆ ก็ยินดีที่จะไปอยู่ที่โรงพยาบาล แล้วได้นำท่านไป
 ส่งและรักษาพยาบาลอยู่ที่ตึกอาพาธ ๔ ห้อง ๕ โรงพยาบาลสงฆ์

ตั้งแต่นั้นมา ได้รับการอุปการะจากนายแพทย์ผู้อำนวยการคือ นายแพทย์พิเศษ วิรัช มรรคทองแก้ว และนายแพทย์ตลอดถึง ท่านผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดีทุก ๆ ท่าน ท่านผู้อำนวยการคนเดิม ได้ย้ายไปเป็นนายแพทย์ใหญ่ประจำกระทรวงสาธารณสุข นายแพทย์พิเศษสมพงษ์ ศิริภักดิ์ ได้มาเป็นผู้บริหารก็ได้ถวายความอุปการะให้ความสะดวกทุก ๆ อย่างเช่นเดียวกับท่านผู้อำนวยการคนเก่า และมีใช้แต่นายแพทย์และเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลเท่านั้น ยังมีเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน ฯ ซึ่งท่านเป็นประธานกรรมการสงฆ์โรงพยาบาลสงฆ์ เมื่อทราบอาการป่วยของท่านได้ไปเยี่ยม และสั่งนายแพทย์กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องขอให้ถวายความอนุเคราะห์เสมือนกับเจ้าพระคุณได้มาป่วยเช่นเดียวกัน นับว่าทางโรงพยาบาลสงฆ์ ถวายความอนุเคราะห์รักษาพยาบาลเป็นอย่างดี แต่ด้วยความชราแห่งสังขารไม่สามารถที่ใคร ๆ จะล่วงพ้นไปได้ ซึ่งอยู่ในสภาพที่ว้า เกิด แก่ เจ็บ ตาย. ต้องมีประจำไม่ว่า สัตว์บุคคล ต้องอยู่ในลักษณะนี้ นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญแห่งโรงพยาบาลสงฆ์ทุก ๆ ท่านได้ช่วยกันรักษาเต็มกำลังความสามารถ สังขาร

มีแต่ทรงกับทรูคสุทวิสัยที่จะเยียวยา ท่านเจ้าพระคุณพระมงคล
 ธรรมรังษี ได้มรณภาพด้วยอาการอันสงบ ณ ท่ามกลางบรรพ
 ชิตและศฤหันธ์ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙
 เวลา ๑๙.๑๕ น. (๑ ทุ่มกับ ๑๕ นาที) ตรงกับวันพฤหัสบดี
 เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ อายุได้ ๘๖ ปี ๔ เดือนกับ ๒๔ วัน อาพาธ
 ด้วยโรคราประกอบกับเดินไม่ได้ และตาทั้ง ๒ ข้างมืดไป
 มองอะไรไม่เห็นเป็นเวลา ๕ ปี ๑๑ เดือน ๙ วัน และอาพาธ
 อยู่ที่โรงพยาบาลสงฆ์ ๒ ปี ๑๑ เดือน ๙ วัน และครองวัดเทพ
 รัตนาราม ๓๙ ปี ๑๑ เดือน ๒๖ วัน

วิญญานดวงที่รุ่งเรือง เหมือนดาวประจำทิศลอยไปสู่
 ประโลกแล้ว ตั้งต้นด้วยความเกิด อวสานสุดสิ้นลงด้วย
 อัสติงค์ คือ ดับดวง ความมืดใจได้เกิดขึ้นแก่ศาสนิกบริษัท
 เหมือนหมู่คนที่นั่งอยู่ในที่สว่างด้วยแสงประทีป เมื่อดวง
 ประทีปดับความมืดก็เข้าแทนที่ไปจนกว่าแสงสว่างจะเกิดขึ้นอีก
 ความโศกเศร้าเคล้าระคนด้วยสังเวชกำลังหว่านความ โศกเศร้า
 เคล้าระคนด้วยสังเวชกำลังหว่านลงสู่ท่ามกลางใจบรรดาศิษยานุ
 ศิษย์ และท่านที่เคารพนับถือ อันวิสัยของสามัญสัตว์ ซึ่ง

ประสบสิ่งอำนวยความสะดวกอันพึงใจเมื่อสิ่งนั้นมาคว่นพรากจากเขาไป เขาก็ยอมอาลัยไฝ่ฝันถึงเป็นธรรมดา ท่านเจ้าพระคุณพระมงคลธรรมรังษี เจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม จำต้องสนองคตินวัตฤธธาตุสู่สภาพเดิม คือ

๑. ธาตุดินส่งคืนพระธรณี
๒. ธาตุน้ำส่งคืนพระคงคา
๓. ธาตุลมส่งคืนพระพาย
๔. ธาตุไฟส่งคืนพระเพลิง

อรรถภาพของท่านย่างเข้าสู่เขตค่อนันตคาแล้ว ยังเหลือแต่ภาวะอยู่ในห้วงความทรงจำของคนที่เคยพบเห็นท่านมาเท่านั้น แต่ไม่นานนักภาวะอันนั้นก็คงจะหมดไป แต่คุณความดีของท่านหาได้ส่งคืนแก่สิ่งไรไม่ และหาได้ปล่อยให้เป็นอนัตตาสุนดูไปตามอรรถภาวะไม่ ยังคงฝังแน่นอยู่ในดวงใจของชาวเราที่เป็นศิษยานุศิษย์และศาสนิกบริษัท

พระร่วงวาจาสิทธิ์ (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) ผู้ปลดแอก

พ่อขุนรามคำแหง ผู้ประดิษฐ์อักษรไทยให้เราเรียนกันอยู่
จนทุกวันนี้

พ่อขุนหลวงอู่ทอง ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ผู้ตั้งจุลศตวรรษ คือ เวียง,
วัง, กลัง, นา ขึ้น ๔ กระทรวง และทรงพระราชนิพนธ์ลิลิต
เรื่องพระลอ มหาชาติคำหลวง ที่เราได้ใช้เป็นแบบฉบับเรียน
วรรณคดีอยู่จนทุกวันนี้

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้กอบกู้อิสรภาพแห่งชาติ
ไทย เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มอำนาจ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้เจริญราชไมตรีติดต่อกับ
ฝรั่งเศสชาวยุโรปเป็นครั้งแรก

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (ตากสิน) ผู้ทรงกู้ประเทศไทย
ที่เสียแก่พวกพม่าครั้งสุดท้าย

สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ผู้ทรงสถาปนากรุงรัตน

11/07/2566

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องค์จันทกวีเอกอุ องค์
ช่างสลักเอกอุ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ผู้ประกาศเลิกทาส
ทรงทำทาสให้เป็นไทย ทวีพระราชอาณาจักร และวางแบบการ
ปกครองใหม่ได้ระเบียบอย่างอารยะประเทศ ดำเนินรัฐปศาส
โนบายร่วมเย็นทั่วพระราชอาณาจักรไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน
เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ และเป็นนักปราชญ์มีพระนามกระ
เดื่องโลก

พระมหากษัตริย์เหล่านี้ ล้วนแต่ทรงประสิทธิ์ประสาท
ความดีที่ไม่รู้สลายให้แก่พสกนิกรทั่วพระราชอาณาจักรไทย จึง
มีพระนามตราตรึงอยู่ในแผ่นดิน เหมือนพระองค์จะไม่รู้แก่
และรู้ตาย

สมเด็จพระวันรัต สังฆราช วัดป่าแก้ว สมัยอยุธยา

สมเด็จพระปรमानุชิต ฯ สังฆราช วัดพระเชตุพน ฯ

11/07/2566

สมัยรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระอริยวงศ์ ฯ สังฆราช วัดราชประดิษฐ์ สมัย
รัตนโกสินทร์

สมเด็จพระยาวชิรญาณ ฯ สังฆราช วัดบวรนิเวศน์
สมัยรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระหลวงชินวร ฯ สังฆราช วัดราชบพิธ สมัย
รัตนโกสินทร์

สมเด็จพระสังฆราชทุก ๆ พระองค์นี้ ทรงปกครองคณะ
สงฆ์ทั่วทุกมณฑล เผยแพร่พระศาสนาอันเป็นหัวใจชาติทั่ว
ราชอาณาจักรไทย ยืนส่องแสงพระรัตนตรัยโพรงพรายทั่วทุก
มุมระแหง พระนามของท่านยังตรึงแน่นอยู่ในจิตต์ใจอเนกนิกร
ชน เพราะทรงประสาทความดีที่ไม่รู้ตายไว้แก่ประเทศชาติ
นั่นเอง

เจ้าพระคุณพระมงคลธรรมรังษี มีความดีดังกล่าวแล้ว ถึง
ท่านจะดับร่างสู่ปรโลกแล้ว แต่ความดีของท่านยังตรึงแน่นอยู่
ในใจของชาวบรรดาศิษยานุศิษย์ และศาสนิกบริษัทไม่มีเสื่อม
เหมือนอย่างดวงตราตีประทับโลกอยู่ชั่วฝั่งฟ้าสลาย สมด้วย
สุภาษิตในลक्षणาสอนน้อง ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิ
โนรสว่า

พ

“พฤษภกาษร

อิกกุญชรอันปลดปลง

โททนต์เส่งคง

สำคัญหมายในกายมี

นรชาติวางวาย

มะลายสิ้นทั้งอินทรีย์

สถิตทั่วแต่ชั่วดี

ประดับไว้ในโลกา”

บาทที่ ๑ โค กระบือ ช้าง สละร่างตายไป

” ๒ สองงาสองเขายังคงเป็นเครื่องหมายแทน
ร่างกายว่ามีอยู่

” ๓ คนตายทำลายหมดทุกส่วนของร่างกาย

” ๔ จะคงอยู่ตลอดแต่ชั่วและดีประดับไว้ในโลก
คือ หมูคน.

หมายเหตุ ในระหว่างที่อาพาธอยู่ รพ. สงฆ์ ท่านได้บริจาค
กัณฑ์เยี่ยมกัณฑ์จำนวน ๑๑,๐๐๐ บาท เพื่อตั้งทุนไว้ที่
รพ. สงฆ์ “ชื่อทุนพระมงคลธรรมรังษี” (पाल ชูชัย)

พระสุนทรภิกขโกศล รวบรวมและเรียบเรียง

11/07/2566

๑ มีนาคม ๒๕๖๐

พ

คำนำ

เนื่องในการพระราชทานเพลิงศพ พระเดชพระคุณท่าน
เจ้าคุณพระมงคลธรรมรังษี อินฺทโชตเถระ เจ้าอาวาสวัดเทพธิดา
ราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ในวันที่ ๑ เมษายน
๒๕๑๐ ณ เมรุวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร จังหวัดพระนคร
คณะกรรมการจัดการศพของท่าน ได้จัดหาหนังสือพิมพ์แจก
เป็นอนุสรณ์ในงานนี้ เพื่อให้เหมาะสมกับความชอบและถูกใจ
ของพระเดชพระคุณท่านผู้มรณะ จึงได้มีมติพร้อมใจกันว่าหนังสือ
ตำนานพระพุทธรูปและพุทธเจดีย์ ที่กรมแผนที่พิมพ์แจกใน
งานพระกฐินพระราชทานวัดพระยาทำ จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่
๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นเหมาะดี เพราะว่าพระเดช
พระคุณพระมงคลธรรมรังษี ท่านมีความสนใจและพอใจใน
เรื่องนี้อยู่เป็นอันมาก และใคร ๆ ในบรรดาบรรพชิตและคฤ
หัสถ์ในยุคของท่านที่ยังมีชีวิตอยู่ ย่อมทราบกันได้ดีว่า ท่าน
เป็นผู้แสวงหาและสะสมพระพุทธรูปเก่า ๆ เช่น ยุคเชียงแสน
สุโขทัย อุทอง และยุคที่เหนือ ๆ ขึ้นไปกว่าที่กล่าวมานี้ ท่านมี

ความชำนาญชำนาญพิสูจน์พระพุทธรูปพระเครื่องว่าจะเก่า ใหม่ สมัยใด ท่านมีความชำนาญมาก ตลอดถึงบรรดาท่านที่แสวงหา พระบูชาพระเครื่องตัวกันแล้ว ถ้าใครได้พระอย่างใดมา มัก จะต้องนำมาให้ท่านตรวจดูว่าจะเก่าใหม่หรือไม่ ท่านจะบอกได้ทันทีแม้แค่ ม.จ. ประสิทธิ์ศักดิ์ จรูญโรจน์ ท่านก็มีความชำนาญ ในการพิสูจน์พระพุทธรูปและพระเครื่อง ท่านก็ยังไม่เชื่อพระ หัยของท่าน ต้องนำมาให้ท่านดูเสมอ ในบางครั้ง เพราะท่าน ทั้ง ๒ นี้ชอบพอรักใคร่กันมาก

ในการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์นี้จึงได้พิมพ์เรื่องราวพันพิลาป อีกเรื่องหนึ่งรวมเป็น ๒ เรื่องด้วยกันเพราะว่าว่าพันพิลาปเป็น หนังสือของสุนทรภู่ จินตภควีเอกได้เขียนเมื่อท่านอุปสมบทอยู่ที่ วัดเทพธิดาราม ท่านได้เขียนเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้าง หลักฐาน ปูชนียวัตถุภายในวัดไว้อย่างถี่ถ้วนจึงสมควรที่พิมพ์แจกเป็น อนุสรณ์ไปด้วยกัน ท่านที่ได้รับแจกไป จะได้ทราบว่าภายใน วัดมีอะไรอยู่ตรงไหน และสำคัญอย่างไร พิมพ์หนังสือทั้งสอง เรื่องนี้ พ.อ. บุญชัย นามบุญเสริฐ และ จ.ส.อ. ชลอ แพรมโพธิ์ แห่ง กรมแผนที่ทหาร และ คุณณฤชที ธรรมานนท์ แผนก กองเผยแพร่ แห่งกรมศิลปากร ได้อนุเคราะห์ติดต่อการขอ

ม

อนุญาตการพิมพ์ให้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คณะกรรมการจัดการศพ ขอขอบคุณท่านที่กล่าวนามมานี้และทุก ๆ ท่านที่ให้ความอุปถัมภ์ช่วยเหลือในการศพนี้ ตั้งแต่ต้นมาจนกระทั่งถึงวันพระราชทานเพลิง

ฉะนั้น ในการพิมพ์หนังสือนี้เผยแพร่เป็นวิทยาทานและที่ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย ตั้งแต่วันมรณภาพจนถึงวันพระราชทานเพลิงและในโอกาสต่อ ๆ ไป ขออำนาจกุศลทั้งปวงนี้จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระมงคลธรรมรังษี ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้ประสบแต่อิฏฐคุณมณูญผล เสวยทิพยสมบัติในสัมปรายภพสมตามเจตจำนงของคณะเจ้าภาพทุกประการ เทอญ ฯ

คณะกรรมการจัดการศพ

๓๐ มีนาคม ๒๕๑๐

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมงคลธรรมรังษี ฌ เมรุ
วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กำหนดงานวันที่ ๑ เมษายน ศกนี้
พระสุนทรภักจโกศล วัดเทพธิดาราม ได้มาแจ้งแก่กรมศิลปากร
ว่า ประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องรำพันพิลาป ของ
สุนทรภู่ ฉบับชำระใหม่และมีหมายเหตุพร้อมด้วยภาพและแผน
ผังวัดเทพธิดาราม เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ กรมศิลปากรยินดี
อนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่อง รำพันพิลาป ของสุนทรภู่^๕ พระยาราชาสมบัติ
(เอิบ บุรานนท์) ได้มอบต้นฉบับให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ ฯ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ต่อมาได้ตีพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง ครั้นเมื่อ
พ.ศ. ๒๕๐๔ นายธนิศ อยู่โพธิ์ ได้ตรวจสอบชำระใหม่ พร้อมทั้ง
ทำเชิงอรรถและหมายเหตุขึ้นไว้ แล้วได้ให้จัดพิมพ์ฉบับชำระ
ใหม่และมีหมายเหตุนี้เป็นครั้งแรกในงานกวีวรรณนา ซึ่งกรม
ศิลปากรจัดให้มีขึ้น ณ วัดเทพธิดาราม พระนคร เนื่องใน
โอกาสชดสมัยคล้ายวันเกิดของสุนทรภู่ ครบ ๑๗๕ ปี เมื่อวันที่
จันทร์ที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ สำนักพิมพ์คลังวิทยาพิมพ์

จำหน่ายเป็นครั้งที่สอง (พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือชีวิตและงาน
ของสุนทรภู่) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ การจัดพิมพ์ครั้งนี้นับเป็น
ครั้งที่สาม และได้นำคำนำในคราวจัดพิมพ์ครั้งแรกมาตีพิมพ์
ไว้ข้างต้นหนังสือนี้เพื่อให้ทราบความเป็นมาแต่เดิมด้วย

กรมศิลปากร ขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุประทานซึ่ง
พระสุนทรภักโศภและศิษยานุศิษย์ได้จัดบำเพ็ญอุทิศแก่ พระ
มงคลธรรมรังษี และได้พิมพ์หนังสือนี้แจกจ่ายเป็นกุศลวิทยา-
ทาน จงเป็นกุศลบันดาลให้ พระมงคลธรรมรังษี ได้บรรลุ
สันติสุขในสัมปรายภพตลอดกาลนิรันดร์ เทอญ.

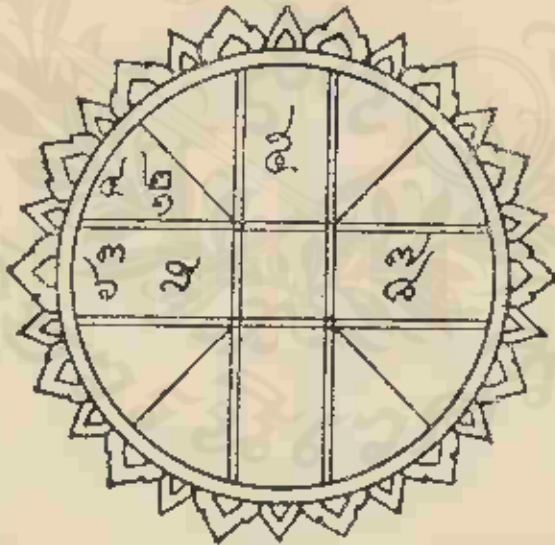
กรมศิลปากร

๙ มีนาคม ๒๕๑๐

ตำนาน

ในคราวพิมพ์ครั้งแรก

ในหนังสือ ประวัติสุนทรภู่ พระนิพนธ์ ของ สมเด็จ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ ซึ่งได้พิมพ์
ได้อ่านเป็นที่ทราบกันแพร่หลายแล้วนั้น ทรงนิพนธ์ไว้ใน
เบื้องต้นว่า พระสุนทรโวหาร (ภู่) ซึ่งคนทั้งหลายเรียกกัน
เป็นสามัญว่า “สุนทรภู่” นั้น เกิดในรัชกาลที่ ๑ กรุง
รัตนโกสินทร์ เมื่อวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะเมีย
จุลศักราช ๑๑๔๘ เวลาเช้า ๒ โมง (ตรงกับวันที่ ๒๖ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๓๒๕) มีผู้รู้ตำราโหราศาสตร์ได้ผูกดวงชะตาไว้ดังนี้

ดวงชะตาสุนทรภู่

คำนำ

โดยเหตุที่ท่านสุนทรภู่ เป็นมหากวีผู้ยิ่งใหญ่ของไทย ผู้สร้างวรรณกรรมอันไพเราะไว้มากมาย มีชีวิตการประพันธ์เป็นมหัศจรรย์ในวงวรรณกรรม นับได้ว่าบทกลอนของท่านได้กล่อมประชาชนชาวไทยให้สดชื่นรื่นรมย์มาตลอดเวลากว่าศตวรรษ ครึ่ง ซึ่งวันเกิดของท่านสุนทรภู่จะเวียนมาบรรจบครบ ๑๗๕ ปี บริบูรณ์ในวันจันทร์ที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ นี้ จึงได้กำหนดจัดงาน **กวีวรรณนา** ขึ้นเป็นอนุสรณ์ในวาระคล้ายวันเกิดของท่าน ณ วัดเทพธิดาราม พระนคร และได้เลือกหนังสือ “รำพันพิลาป” ของท่าน มาพิมพ์ให้ท่านผู้สนใจได้อ่านได้ฟังกันโดยแพร่หลายในโอกาสนี้ด้วย

เหตุที่จัดงาน **กวีวรรณนา** ขึ้นในวัดเทพธิดา ก็เพราะปรากฏชัดว่า ท่านสุนทรภู่เคยอยู่ในวัดนี้ ด้วยหลักฐานตามที่ทราบ ปรากฏว่า กรมหมื่นอัปสรสุตาเทพ พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงสร้างวัดเทพธิดา เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๙ และคงจะสร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ เพราะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินผูกพัทธสีมาในปีนั้น ขณะนั้น

คำนำ

กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ มีพระชนมายุ ๒๘ พรรษา คงจะได้โปรดให้นิมนต์ท่านสุนทรภู่ ซึ่งยังอยู่ในสมณเพศ ให้มาจำพรรษาในวัดเทพธิดา ตั้งแต่ในปีเริ่มแรกมีพระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาในปีผูกพัทธสีมา หรือถัดมาอีกปีหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ท่านสุนทรภู่กล่าวไว้ใน “รำพันพิลาป” ว่า “**ไอ้ ^{๔๕๔}บ่นบขาลสงสารวัด เคยโสมนัสในอารามสามวัสสา**” ปีชาลที่ว่านี้ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๘๕ และในขณะที่ท่านสุนทรภู่ อยู่ในวัดเทพธิดา ก็ได้แต่งหนังสือไว้หลายเรื่อง เช่น เรื่องรำพันพิลาป กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา โคลงนิราศสุพรรณ และเล่ากันมา (ในประวัติสุนทรภู่ **พระนิพนธ์ ของ สมเด็จเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ**) ว่ากรมหมื่นอัปสรสุดาเทพมีรับสั่งให้แต่งเรื่องพระอภัยมณี ถวายเดือนละ ๑ เล่มสมุดไทย การที่เลือกหนังสือ “รำพันพิลาป” มาตีพิมพ์ขึ้นในงานนี้ ก็เพราะทราบได้แน่นอนว่าบทกลอนเรื่องนี้ท่านสุนทรภู่ได้แต่งขึ้นตามความฝันของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ อันเป็นระยะเวลาที่ท่านอยู่ในวัดเทพธิดา ทั้งรำพันถึงเรื่องราว เหตุการณ์และสถานที่ ในวัดเทพธิดาเกือบตลอดเรื่อง จึงสมควรที่จะจัดพิมพ์ขึ้นให้ได้อ่านได้ฟังกันโดยแพร่หลาย

คำนำ

ท่านสุนทรภู่บอกวันเดือนปีที่ฝันไว้ใน “รำพันพิลาป” ว่า “เดือนแปดวันจันทร์เวลาอน” และว่า “โอบนบขาล บันดาลฝัน” จึงเป็นอันรู้ได้ว่า ท่านฝันเมื่อคืนวันจันทร์ เดือน ๘ ปีขาล (พ.ศ. ๒๓๘๕) จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรม ไม่อาจรู้ได้ แต่มีกล่าวไว้แห่งหนึ่งว่า “เมื่อยามฝันนั้นดวงจันทร์ทรง เดือนทงายส่องแสงสว่างดั่งกลางวัน” ถ้านอนฝันแล้วตื่นขึ้น ก็ก ๆ เห็นดวงจันทร์ส่องแสงสว่างจ้า ก็คงจะเป็นเวลาข้างขึ้น แก่ ๆ หรือข้างแรมอ่อน ๆ กระจ่าง แต่ในปีขาล พ.ศ. ๒๓๘๕ นั้น ก็ปรากฏว่ามีเดือน ๘ สอง ๘ เสียด้วย จึงยากที่จะทราบได้ ขอฝากไว้เป็นข้อพิจารณาของท่านผู้อ่าน

มูลเหตุที่ท่านสุนทรภู่จะฝัน ท่านบอกของท่านไว้ว่า เมื่อ วันจันทร์ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๓๘๕ เวลานั้นท่านบวชเป็นพระภิกษุ และจำพรรษาอยู่ในวัดเทพธิดา ท่านจตุรุษเทียนสวดมนต์ก่อน จำวัด แม้จะเป็นราตรีที่เงียบสงบ แต่ก็นอนไม่หลับ หูได้ยิน เสียงอะไรต่ออะไร เช่น เสียงจิ้งหรีด เสียงนกแสก เสียงแมลงมุมตีก เป็นกัน ตามวิสัยของคนที่มีจิตฟุ้งสร้าน เลยนึก เรื่อยเรื่อยไปถึงเรื่องราว ซึ่งเกิดขึ้นในชีวิตของท่านที่ผ่านมา

คำนำ

มีการผจญภัยนานาประการ นึกไปจนเหนื่อย จึงอ้างเอา
อานิสงส์แห่งคีลและสัจจะที่ท่านได้บวชเรียนเพียรบำเพ็ญมา
พลางอธิษฐานจิตขอความฝันแล้วก็หลับไป เกิดนิมิตฝัน ว่าตัว
ท่านเองกำลังว่ายน้ำอยู่ในท้องทะเลคนเดียว ก็มีสาวน้อยผู้หนึ่ง
เหาะมาแล้วพาไปให้อยู่ที่วัด (เทพธิดาราม) ท่านได้เห็นพระ
พุทธรูปศิลาขาวและพระพุทธรูปทองทรงเครื่อง ซึ่งก็เห็นจะ
เป็น พระพุทธรูปใน พระอุโบสถวัดเทพธิดานั้นเอง แล้ว
พรรณนาถึงความฝันที่เห็นในเวลาหลับ ครั้นตื่นขึ้นนึกถึงความ
ฝันแล้วก็รำพันไปถึงความหลัง ข้อความรำพันช่วยให้เรา
ทราบถึงความเป็นไปในชีวิตของท่าน ได้ทราบถึงสิ่งก่อสร้าง
และพืชพรรณไม้ที่มีอยู่ในวัดเทพธิดาในครั้งนั้น ตลอดจน
พรรณนาถึงเครื่องปัจจัยไทยทาน ซึ่งนิยมจัดทำถวายพระกันใน
สมัยนั้น ครั้นแล้วท่านก็พรรณนาเป็นฝันตื่นของท่านต่อไป มี
การพานางในฝันลงเรือพายนต์ไปชมทะเล และชมบ้านเมืองตาม
ทางที่ผ่านไป ในตอนท้ายเป็นคำขอหรือวิงวอน และบอกว่า
บทกลอนที่ท่านแต่งนี้ “**ข้อรำพันพิลาป**” ล้ำกาพย์กลอน”
พิจารณาตุลคล้ายกับว่าท่านสุนทรภู่มุ่งหมายแต่งเพื่อให้ใครอ่านสัก

11/07/2566

กานำ

ท่านหนึ่ง แต่จะได้ถวายให้กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพทรงหรือเปล่า ถึงบัดนี้ เวลาที่ล่วงเลยมาเสียนานแล้ว จึงเป็นการยากที่จะทราบ

ต้นฉบับ “รำพันพิลาป” ที่นำมาเป็นฉบับพิมพ์มีอยู่ ๑ เล่ม สมุดไทย พระยาราชนมบัต (เอิบ บุรานนท์) ได้นำมามอบให้ไว้แก่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ นอกจากจะบรรยายถึงรายละเอียดให้เราได้ทราบประวัติของท่านสุนทรภู่เพิ่มเติมแล้ว เรื่องรำพันพิลาปยังช่วยให้เราได้มองเห็นจินตนาการอันฉลิลบของท่านที่น่าสนใจ แม้จะได้ตีพิมพ์เผยแพร่แล้วหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่เคยมีท่านผู้ใดศึกษาวิจัยค้นหาข้อเท็จจริงกันมาแต่ก่อน ข้าพเจ้าจึงลองศึกษาค้นคว้าและสร้างจินตนาการไปตามบทกลอน ก็รู้สึกเพลิดเพลินไปตามท้องเรื่องที่ท่านสุนทรภู่รำพันไว้ แล้วคิดใคร่จะให้ท่านผู้สนใจได้รับความเพลิดเพลินเช่นนี้บ้าง จึงพยายามบันทึกหมายเหตุเป็นเชิงอรรถไว้ในหน้านั้น ๆ พอเป็นแนวทาง เพื่อท่านผู้อ่านจะได้ลองสร้างจินตนาการไปตามท้องเรื่องดูบ้าง แต่ถ้าเห็นว่าบันทึกที่ทำเป็นเชิงอรรถไว้นั้น ไร้สาระ ก็ขอได้โปรดให้อภัยและอย่า

คำนำ

ได้ถือเอาเป็นสาระ โปรดถือเสียว่าเป็นแต่เพียงความเห็นและ
ความรู้สึกของผู้อ่านคนหนึ่งที่น่าสนใจ

ณ อภิลักขิตสมัยคล้ายวันเกิด ของ ท่านสุนทรภู่ เวียนมา
บรรจบครบ ๑๗๕ ปี ในวันที่จันทร์ที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔
นี้ ข้าพเจ้าขอเชิญชวนท่านที่เคารพทั้งหลาย ได้โปรดร่วมใจ
น้อมการวะจิตรำลึก ด้วยสำนึกในกิตติคุณอันสูงส่ง ของท่าน
มหากวีผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ซึ่งได้สร้างสมบัติวรรณกรรม อันไพเราะ
เพราะพริ้งและหาค่ามิได้ ไว้เป็นอสังการอันเจิดจ้าของชาติไทย
และเป็นอารมณ์ประทับใจของประชาชนชาวไทย ให้พริ้ง
เพริศเฉิดฉายช้านิตยนิรันดร.

กรมศิลปากร

๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๔

สารบัญ

คำนำ

หน้า

รำพันพิลาป

๓

ระลึกความหลัง

๑๓

หลับฝัน

๑๔

ตื่นนึกถึงความฝัน

๒๕

รำพันถึงวัดอุสสถานในวัด

๓๑

รำพันถึงเครื่องไทยทาน

๓๗

รำพึงฝัน

๔๑

๕๐

รำพันพิลาป

๑ สุนทร^(๑) ทำคำประติษฐานิมิตฝัน
ฟังพบเห็นเป็นวิปัสสนาจารย์
จึงจตวันเวลาด้วยอาวรณ์
ต่างไว้เหมือนเตือนใจจะได้คิด
ในนิมิตเมื่อภวังค์วิสังหรณ์
เตือนแปรวันจันทร์^(๒) เวลานอน
เจริญพรภาวนาตามบาลี
ระลึกคุณบุญบวชตรวจากสิน
ให้สุขสันตินฟ้าทุกราศี
เงียบสงัดว่าในราตรี
เสียงเป็ดผีหวีหวีดจิ้งหรีดเรียง
หึ่งหึ่งเรื้อยเฉื่อยขึ้นสะอื้นอก
สำเนียงนกแสกแถกแสกแสกเสียง
เสียงแมงมุมอุ่มไช้มาไตเตียง
ตุ๊กตอเพียงผิงผิงตะลึงฟัง

๑. สุนทร คือ พระภิกษุสุนทรภู์ เวลานั้นบวชพรรษา ๑๘ หรือ ๑๙ พรรษา

๒. “เดือน ๘ วันจันทร์” วันจันทร์ เดือน ๘ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๕

รำพันพิลาป

ฝ้ายผุ่งหนุมมุสิกกิกกิกร้อง
เสี้ยวสยของยามยินถวิลหวัง
อนึ่งฝั่งซึ่งมาทำประจำรัง
ริมบานบังบินร้องสยของเย็น
ยิ่งเยือกทรวงง่วงเหงาซบเซาโศก
ยามวิโยคยากแค้นสุดแสนเช็ด
ไม่เทียมเพื่อนเหมือนจะพาเลือดตากระเด็น
เที่ยวช้อนเร้นไรรักษาหวาดวิญญาณ์

[ระลึกความหลัง]

แต่ปีวอก^(๑)ออกขาดราชกิจ
บรรพชิตพิศواسพระศาสนา
เหมือนลอลอยล่องท่องชะเลอยู่เอกา
เห็นแต่ฟ้าฟ้าก็เปลี่ยวสุดเหลือยวแล
ดูฟากฝั่งหวังจะหยุดก็สุดเนตร
แสนทเวษเวียนวายสายกระแสน
เหมือนทรวงเปลี่ยวเที่ยวแสวงทุกแขวงแคว
ได้เห็นแต่ศิษย์หาพยาบาล

๑. ปีวอก พ.ศ. ๒๓๖๘

11/07/2566

รำพันพิลาป

ทางบกเรือเหนือใต้เที่ยวไปทั่ว
จังหวัดหัวเมืองสิ้นทุกถิ่นฐาน
เมืองพริบพรี^(๑)ที่เขาทำรองน้ำตาล
รับประทานหวานเย็นก็เป็นลม
ไปราชพรี^(๒)มีแต่พาลจันทานพระ
เหมือนไปปะบระเพ็ดเหลือเช็ดชม
ไปขึ้นเขาเล่าก็ตกอกระบม
ทุกข์ระทมแทบจะตายเสียหลายคราว
ครั้งไปค่านกาญจน์บุรีที่กะเหรี่ยง
ฟังแต่เสียงเสื่อสีห์ชะนีนหนาว
นอนน้ำค้างพร่างพนมพรอยพรมพราว
เพราะเชื่อล่าวลวงว่าแร่แปรเป็นทอง
ทั้งฝ้ายลูกถูกบอบมันลอบใช้
หากแก่ไตให้ไปเข้ากินเจ้าของ
เข้าวัสสามาอยู่ที่สองพี่น้อง^(๓)
ยามขัดข้องขาดมั่งวันยุงชุม

๑. เมืองเพชรบุรี

๒. เมืองราชบุรี

๓. สองพี่น้อง ตำบลและที่ตั้งอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

รำพันพิลาป

ทุกเช้าคำล่ำบากแสนยากยิ่ง
เหลือทนจริงเจ็บแสบใส่แกลบสุ่ม
เสียงจู่จู่หู่วุ่นเวียนร่อนรม
เป็นกลุ่มกลุ่มกุ่มกุ่มกัณฑ์บังปีติยุง
ไ้อยามยากอยากใคร่ได้เหลือกไหสเล่น
ทำทองเป็นปั้นเตาเผาถลุง
ลองตำราอาจารย์ทองบ้านจุง
จกเกลือหุงหายสูญสิ้นทุนรอน
คราวไปคิดปริศนาตามตาเถร
เขากาเพน^(๑)พบมิ่งศรีริมสิงขร
มันตามติดชีวิตคร่อมอ้อมอุทร
หากมีขอนขวางควายไม่วายชนม์
เคชะบุญคุณพระอนิสงส์
ช่วยตำรงรอดตายมาหลายหน
เหตุถ้วยเคราะห์เพราะว่าไว้วางใจคน
จึงจำจไนใจเปล่าเปลือองเข้าเกลือ

๑. มีเขากาเพน อยู่ในท้องที่ตำบลคอนแสลง อำเภอพนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี สูง ๓๘๓ เมตร เขานี้มีที่เรียก

รำพันพิลาป

ไฉ่ยามอยู่สุพรรณกนิมน์เผือก
เคียวแต่แปลือกไม้หมากเปรี้ยวปากเหลือ
จนแรงโรยโหยหิวพอมผิวเนื้อ
พริกกับเกลือกลักรใหญ่ยังไม่พอ
ทั้งผ้าพาดบาตรเหล็กของเล็กน้อย
ขโมยถอยไปทั้งเรือไม่เหลือหลอ
เหลือแต่ผ้าอาศัยเสียใจคอ
ชาวบ้านทอถวายเป็นแทนแสนศรัทธา

คิดถึงคราวเจ้านิพพาน^(๑)สงสารโศก
ไปพิศิโลก^(๒)ด้ายแทงแสวงหา
ลงหนองน้ำปล้ำตะเข้หากเทวดา
ช่วยรักษาจึงได้รอดไม่วอดวาย
วันไปอยู่ภูผาเขาม้าวิ่ง^(๓)
เหนื่อยนอนฟังเพิงไศลหลับใจหาย

๑. หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สวรรคต เมื่อ พ.ศ.
๒๓๖๗

๒. หมายถึง เมืองพิษณุโลก

๓. มีเขาหนองม้าวิ่ง อยู่ในท้องที่อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

รำพันพิลาป

กรันถึกคูงเหลืออมเลื่อยเลื่อมลาย
ล่อมรอบกายเกี่ยวทั่วกันผิวเมื่อย
หนึ่ไม่พินใจใจได้สติ
สมาริถอดชีวิตอุทิศเสีย
เสียงพู่พู่พู่พ้อเกล้ากลอเคลีย
แลบลิ่นเลียแล้วเลื่อยแลเพื่อยยาว
คู้ใหญ่เท่าเสากระโดงผีโป่งสิง
เป็นรูปหญิงยืนหลอกผมหงอกขาว
คิดจะตีหนีไปกลัวแม่ท้าว
ไอ้เกราะที่ควรวั้นไปเหนื่อเหมือนเหลือตาย

เมื่อขาล่องตองตอเรือหล้อลุ่ม
เจียนจะจมนาม้วยระหวยระหาย
ปะหาดต้นชันรอดไม่วอดวาย
แต่ปะตายหลายหนหากทันทาน
แล้วมีหน้าชาบุตรที่สุครัก
ขโมยลักหลายหนผลบุญผลานู
ต้องต่ำต้อยย่อยยับอัประมาณ
มาอยู่วิหารวัดเลียบยังเยียบเย็น

รำพันพิลาป

โอยามจนล้นเหลือสิ้นเสื่อหมอน
สู้ซุ่มซ่อนเสียมมิให้ใครใครเห็น
ราหูทับยับเยินเพ้อญเป็น
เปรียบเหมือนเช่นพราหมณ์ชิมณีจันท์^(๑)

จะสักหาตาพระอธิฐาน

โดยก้นตารเตือคร้อนสุดผ่อนผัน
พอพวกพระอภัยมณีศรีสุวรรณ
เธอช่วยกันแก้ร้อนค้อยหย่อนเย็น
อยู่มาพระสิงหะไตรภพโลก^(๒)
เห็นเศร้าโศกแสนแค้นสุดแสนเข็ญ
ทุกคำคั้นฝืนหน้าน้ำตากระเด็น
พระโปรตเป็นที่พึงเหมือนหนึ่งนิก
คงใช้หนักรักษาวางยาทิพย์
ฉันทองหยิบฝอยทองไม้ต้องสัก^(๓)

๑. กามณีจันท์ชาดก ตกนิบาต ในนิบาตชาดกแปล เล่ม ๖ น. ๖๐

๒. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ทรงพระนามว่า พระสิงหะไตรภพ หมายถึง เจ้าฟ้าอาภรณ์ พระอภัยมณี หมายถึง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ และศรีสุวรรณ หมายถึง เจ้าฟ้าปิ๋ว

๓. ข้อความตอนนี้ แสดงว่า พระภิกษุสุนทรภู์เคยคิดจะสักเมืออยู่วัดเลียบ แต่แล้วไม่สัก คงบวชอยู่ต่อมา

รำพันพิลาป

ค้อยฝ่าฝืนขึ้นจ่าตั้งอำมฤก
แต่ตกลูกเหลือที่จะได้สบาย

ค้อยเบาบางสร้างโศกเหมือนโรคฝัน
จะเดินยืนยังไม่ไต่ยังไม่หาย
ไต่ห่มสีมีหมอนเสื่ออ่อนลาย
ค้อยคลายอายุอุทิศสำหรับครองฉลองคุณ
เหมือนพบปะพระสิทธาที่ปรารภ
ชুবบุตรลพเลี้ยงเหลือช่วยเกื้อหนุน
สนอมพักตร์รักษาด้วยการบุญ
ทรงสร้างบุญคุณศีลเพิ่มภิญโญ
ถึงยากไร้ได้พึ่งเหมือนหนึ่งแก้ว
พาม่องแผ้วผิวพักตร์ขึ้นอัถไซ
พระฤาษีที่ท่านช่วยชুবเสื่อโค^(๑)
ให้เรื่องฤทธิอิสโรเตโชชัย
แล้วไม่เลี้ยงเพียงแต่ชুবช่วยอุปถัมภ์
พระคุณล้ำโลกาจะหาไหน

๑. ดูเรื่องเปรียบเทียบในเสื่อโคคำฉันท์ และกาวิ

รำพันพิลาป

ช่วยช^๕ทางกลางป่าให้กลาไคด

หลวิชัยคำวีจำลีลา

แต่ละองค์ทรงพรตพระยศยิ่ง

เป็นยอดมิ่งเมืองมนุษย์น^๕สุคหา

จงไพบูลย์พูนสวัสดิวัฒนา

พระชั้นชาติสืบอยู่หม่นปี

เป็นกราวเคราะห์ก็ตองพรากจากวิหาร

กลัวพวกพาลผู้ร้ายจำย้ายหนี

อยู่วัดเทพธิดา^(๑)ทวิยบารมี

ไต่ผ้าปีน^๕จ้ายไทยทาน

ถึงยามเคราะห์ก็เผอิญให้เห็นห่าง

ไม่เหมือนอย่างอยู่ที่พระวิหาร^(๒)

โ้ใจหายกลายกลับอ^๕ประมาณ

โดยกัณฑ์การเศ็อคร^๕อื่นไม่หย่อนเย็น

๑. พระภิกษุสุนทรภู่ ย้ายจากวิหารวัดเลียบมาอยู่วัดเทพธิดา ระหว่าง พ.ศ.
๒๓๘๓-๒๓๘๕

๒. ที่ว่ากันว่า สุนทรภู่ใจท้าว อาจเป็นตอนนี้ เคยฟังพระบารมีเจ้าฟ้า
คุณทลทิพยวดีและพระโอรส มาก่อน เมื่ออยู่วิหารวัดเลียบ แล้วย้าย
ไปอยู่วัดเทพธิดา ฟังพระบารมีกรมหมื่นอ^๕ปสรสุดาเทพ

รำพันพิลาป

ไ้ฟังพระปะแพรพอแก้หน้า
สองวัสสาสิ้นงามถึงยามเข็ญ
คิดขั้ขวางอย่างจะพาเล็ดตากระเด็น
บันกาลเป็นปลวกปล่องขึ้นห้องนอน
กั้เสื่อสาชขาดปรุทะลุสมุก
เสี้ยคายสุดแสนรักเรื่องอักษร
เสี้ยแพรผ้าอาศัยไ้ไตรจีวร
ตุพรุนพลอนพลอยพาน้ำตาคลอ
ถึงคราวคล้ายปลายอัยบุญน้อยแล้ว
ไ้ไม่ผ่องแผ้วพักตราวาสนาหนอ
นับปีเดือนเหมือนจะหักทิ้งหลักตอ
แต่รั้งรอร้อนรนกระวนกระวาย
ถึงเดือนยี่มีเทศน์สมเพชพั้กั้ตรี
เหมือนลงรั้รู้ว่าบุญสิ้นสูญหาย
สู้ช้อนหน้าผ้าฝืนสะอื้นอาย
จนถึงปลายปีฉลู^(๑)มีรุ้ระ
ไปทางเรือเหลือสลดด้วยปลดเปล็อง
ระคางเค็องข็องขั้คัสลั้คัสละ
ลิ้มวันเดือนเช็อนเฉยแกลั้งเลยละ

ราชนิพนธ์

เห็นแต่พระอภัยพระทัยดี
ช่วยแจวเรือเกอหนุ่นทำบุญด้วย
เหมือนโปรดช่วยชูหน้าเป็นราชา
กลับมาถึงฝั่งมาจับอยู่กับกระฎี่
ทำรังที่ทิศประจิมริมประตู
ห้องซัดเคื่องเรื่องราวด้วยคราวเคราะห์
จวบจำเพาะสุรียาถึงราหู
ทั้งบ้านทั้งวังวัดเป็นศัตรู
แม้ขึ้นอยู่ยากเย็นจะเห็นใคร
เครื่องกระฎี่ที่ยังเหลือแต่เสื้อขาด
เข้าไสยาศยงกัณฑ์ปิดไม้ไหว
เคยสว่างกลางคืนขาดไฟ
จะโทษใครเคราะห์กรรมจึงจำทน
โธ้อายเพื่อนเหมือนเข่ากึ่งกาฝาก
มิใช่รากรักเร่ระเหระหน
ที่ทุกข์สุขชุกเข็ญเกิดเป็นคน
ต้องคิดชวนชวายเป็นรักษา
ได้ฟังบางอย่างนี้เป็นที่ยัง
สัจจริงจริงจงรักสมัครหมาย

รำพันพิลาป

ไม่ลืมคุณพูนสวัสดิ์ถึงพลัดพราย
มิได้วายเวลาคิดอาลัย

จะลับวัดพลัดที่กระฎือตึก
สุดแต่นึกน้ำตามาแต่ไหน
เฝ้าองเนตรเข็ดพักร์สักเท่าไร
ขึ้นหลังไหลรินร่ำนำรำคาญ
คิดอายเพื่อนเหมือนเขาเล่าแม่เจ้านี้
เร่ไปปีละร้อยเรือนเดือนละร้อยบ้าน
เพราะบุญน้อยย่อยับอัประมาณ
เหลือที่กานอุปถัมภ์ช่วยบำรุง
ต่อเมื่อไรไปทำทองสำเร็จ
แก้ปุ่นเพชพบทองสักสองถุง
จะผาสุกทุกสิ่งนอนกลิ้งฟุ้ง
กินหมูกึ่งไก่เป็ดจนเข็ดฟัน
ขอเศษะพระมหาอาณิสร์
ซึ่งรูปทรงสัจศีลถวิลสวรรค์
จะเที่ยวรอบขอบประเทศทุกเขตคั้น
ขอความฝันวัน^๕นับอกดีร้าย

ราพันพิลาป

[หลับฝัน]

แล้วรำภาวนาในพระไตรลักษณ์
ประหารรักหนักหน่วงตัดห่วงหาย
หอมกลิ่นธูปงูบระงับหลับสบาย
ฝันว่าวายสยชะเลอยู่เฝ้า
สิ้นกำลังยังมีนารีรุ่น
รูปเหมือนหุ่นเหาะเร่ร้อนเวหา
ช่วยจงไปไว้ที่วัดใต้ทศนา
พระศิลาขาวล้ำกิ่งสำลี
ทั้งพระทองสององค์ล้วนทรงเครื่อง^(๑)
แลเลื่อมเหลือองเรื่องจำรัสรัศมี
พอเสียงแซ่เดหาเห็นนารี
ล้วนสอดสีสวาน้อยนับร้อยพัน
ล้วนใส่ซ้องป้อมพักตร์คู่ลักขณะ
เหมือนนางสะสวยสมล้วนคมสัน

๑. คงหมายถึง พระพุทธรูปศิลา ซึ่งเป็นพระประธาน และพระพุทธรูป
ทรงเครื่องอื่น ปางห้ามสมุทร (ประธานอกัย) ในพระอุโบสถ วัดเทพธิดา

รำพันพิลาป

ที่เอกรงค์ทรงศรีฉวีวรรณ (๑)
กัณฑ์จันทร์แจ่มฟ้าไม่ราศี
ทั้งคมขำล้ำนางสำอางสะอาด
โอษฐ์เหมือนชาติจิมเจิมเฉลิมศรี
ใส่เครื่องทรงมงกุฎตั้งบุตรี
แก้วมณีเนาวรัตน์จรัสเรือง
รูปจริตพิศไนวิไลเลิศ
เหมือนหุ่นเชิดโฉมแจ่มแจ่มเหลือ
พอแลสบหลบชะม้ายชายขำเลื่อง
คูปลดเปลืองเปล่งปลั่งกำลังโลม
ล้ำพระกรอ่อนชดประณทน้อม
แลละม่อมเหมือนหนึ่งเขียนวิเชียรโฉม
หรือชาวสวรรค์ชั้นฟ้านภโไพยม
มาประโลมโลกาให้อารณ
แปลกมนุษย์ผูกฟ่องละอองพัศตร์
วิไลลักษณ์ล้ำเลิศประเสริฐสมร

๑. หมายถึง กรรมเนิ่นอัปสรสุดาเทพ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ?

รำพันพิลาป

ครั้นปราศรัยไถ่ถามนามกร
ก็เคืองค้อนขามเขินสะเท็นที่
ชั้นตามอีกหลักเลี้ยงหลบเมียงม่าย
เหมือนอายชายเฉยเมินทำเนินหนี
นางน้อยน้อยพลอยตามงามงามดี
เก็บมาลีเลือกถวายไว้หลายพรรณ
แล้วชวนว่าอย่าอยู่ชมพู่ทวีป
นิมนต์รีบไปสำราญวิมานสวรรค์
แล้วทรงรถกลดกงนางทั้งนั้น
นั่งที่ชนลคล้อมน้อมค้ำนบ
ที่นั่งทิพย์ลิบเลื่อนคล้อยเคลื่อนคล้าย
พรรณรายพรายเรื่องเครื่องประดับ
ประเดี้ยวเดี้ยวเดี้ยวฉิบแลลิบลับ
จนลมจับวับใจอาลัยลาน

ซึ่งสั่งให้ไปสวรรค์ฤกษ์นักษัตร
จะมรณาในบั้นนี้เป็นปีชวด^(๑)

๑. ปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๕

ราพันพิลาป

แม้เหมือนปากอยากใคร่ตายหมายวิมาน
ขอพบพานภักนีของพี่ยา
ยังนึกเห็นเช่นโฉมประโลมโลก
ยิ่งเศร้าโศกแสนสวาทปรารณา
ไถ่เนบชมสมคะเนสักเวลา
ถึงชีวม้วยไม่อาลัยเลย
อยู่หลัดหลัดพลัดพรากไปฟากฟ้า
ให้คืนโดยโหยหานิจจาเอ๋ย
ถึงชาตินี้พี่มิได้บุญไม่เคย
ขอชื่นเชยชาติหน้าด้วยอาวรณ์
แม้รู้เหาะก็จะไต่ตามไปด้วย
สู่มอคม้วยมิได้ทิ้งมิ่งสมร
เสมอเนตรเชษฐาเวลายอน
จะกล่าวกลอนกล่อมประทับไว้กับทรวง
สายสุดใจไม่หลับจะรับขวัญ
ร้องโอดพันพิศซาซ้าลูกหลวง^(๑)

๑. โอดพัน พิศซา และซ้าลูกหลวง เป็นศัพท์วิชาการ ในคีตศิลป์และ
ดุริยางคศิลป์ของไทย ได้ขอให้นายมนตรี ตราโมท อธิบายไว้ดังนี้

รำพันพิลาป

ประโลมแก้วแววตาสุภาดวง
ให้อุ่นทรวงไสยาศไม่คลาตคลาย
ยามกลางวันบรรทมจะชมโฉม
ขับประโลมข้างที่พัศวีถวาย
แม้นไม่ยืมหึงมเหงาจะเล่านิยาย
เรื่องกระต่ายคืนตุมเหลิ้มุมมาม
ไม่รู้เหาะก็มีไต่ขึ้นไปเห็น
แม้นเหมือนเช่นชาวสุทธาภาษาสยาม

โอดพัน - หมายถึงการบรรเลงหรือขับร้องเพลงโดยดำเนิน
ทำนองเป็น ๒ อย่าง ตอนแรกหรือเที่ยวแรกใช้
ทำนองเสียงยาวโหยหวน (โอด) ตอนหลัง
หรือเที่ยวหลังใช้ทำนองเสียงสั้นและถี่ (พัน)
อีกนัยหนึ่ง เป็นการเปลี่ยนระดับเสียงให้ตอน
แรกกับตอนหลังเป็นกนดะระดับ (Key)

พิศชา - เป็นชื่อเพลงที่มีทำนองไพเราะเย็น ๆ ในจำพวก
ขับกล่อมเพลงหนึ่งทางดนตรี รวมอยู่ในเพลง
เรื่องทำขวัญ ในที่นี้หมายถึงการเห่กล่อมที่แยก
ออกไปเป็นทำนองเพลงพิศชา

ข้าลูกหลวง - เป็นทำนองเห่กล่อมอย่างหนึ่ง ซึ่งในโบราณใช้
เห่กล่อมพระบรรทมพระเจ้าลูกเธอหรือเจ้านาย
บางพระองค์เวลาขึ้นพระอู่

รำพันพิลาป

ถ้ารับรักจักอุทิศสำหรับพยายาม
ไปตามความคิดคงได้ปลงทอง
นี่จิตใจไม่รู้จักที่หลักแหล่ง
สุดแสงสว่างหมายไม่วายหมอง
เมื่อยามฝันนั้นว่านี่ภรรยาที่รักครอง
เดือนหงายส่องแสงสว่างตั้งกลางวัน
เห็นโฉมขององค์เอกเมขลา
ชูจินดาดวงสว่างมากลางสวรรค์
รัศมีสีเปล่งก้องเพิงจันทร์
พระราพันกรุณาด้วยปราณี
ว่านวลระหงองค์นั้นอยู่ชั้นฟ้า
ชื่อโฉมเทพธิดามิ่งมารศรี^(๑)
วิมานเรียงเคียงกันทุกวันนี้
เหมือนหนึ่งพี่น้องสนิทร่วมจิตใจ
จะให้แก้วแล้วก็ว่าไปหาเกิด
มิให้เกิดการระแวงแค้นไหน

๑. ถ้ากลอนตรงนี้ แสดงว่า นางเมขลา กับ โฉมเทพธิดา เป็นคนละองค์ และอยู่ใกล้ ๆ กัน ถ้าโฉมเทพธิดา หมายถึง กรมหมื่นอัปสรสุดาเทษ นางเมขลา จะหมายถึงใคร สุดท้าย

รำพันพิลาป

ที่ซัดข้อมองหมางเป็นอย่างไร
จะผันแปรแก้ไขด้วยไถลเคียง
สลับคำฉำฉนจะยื่นแก้ว
แล้วคลาดแคล้วกลับคล้ายเกล็ดมหายเสียด
ทรงปีกษาการเวกแฝงเมฆเมียง
จึงหมายเสียดวาสนาอุทิศสำหรับค้อย
เหมือนนบบุผาปาริชาติขึ้น
สุดจะยื่นหยิบไถ่มีไม้สอย
ด้วยเดชพระกุศลให้หล่นลอย
ลงมาหน่อยหนึ่งเถิดนะจะประกอง
มิให้เคืองเป็ดองปลดเสียดศกักดิ์
สนอมรกร้อยปีไม่มีหมอง
แมนมั่งมีพีจะจ้างพวกช่างทอง
หล่อจำลองรูปวางไว้ข้างเคียง

๕ ๙ ๙ ๕
[ตนนกถึงความผัน]

คิดจันตึนพันฟังระฆังฆ้อง
กลองหอกกลองทมทมกระหิมเสียด
โถกิลากาแกแซ่สำเนียง

รำพันพิลาป

ไอนึกเพียงขวัญหายไม่วายวัน
วิสัยเราเล่าก็ไม่สู้ไฝ่สูง
นางฟ้าฝูงไหนเล่ามาเข้าฝัน
ให้เพื่อนจิตกิจกรรมพรหมจรรย์
ฤสาวสวรรค์นั้นจะใคร่ล่องใจเรา
ให้รักรูปชูบดมตรมตรอมจิต
เสียจริตคิดขยี้มั่งว้างหึงมเหงา
จะได้หัวเราะเยาะเล่นทุกเย็นเช้า
จึงแก่งงเข้าฝันเห็นเหมือนเช่นนี้
แม้นนางอื่นหมิ่นแสนแดนมนุษย์
นิกกลัวสุดแสนกลัวเอาตัวหนี
สู้หนึ่งนั่งตั้งมั่นถือขันตี
อยู่กระฎี่ตั้งสันดานนิพพานพรหม
รักษาพรตปลกปละสละรัก
เพราะน้ำผักต้มหวานน้ำตาลชม
คิดรังเกียจเกลียดรักหักอารมณ์
ไม่นิยมสมสวาทเป็นชาตรอน
แต่ครั้งนี้วิปริตนิมิตฝัน
เฝ้าผูกพันมั่นหมายสายสมร

รำพันพิลาป

สาวสวรรค์ชั้นฟ้าจงถาวร
เจริญพรพูนสวัสดิ์ก้ำจักภัย
ซึ่งผูกจิตพิศवासหมายมาตมุง
มักนอนสะทุ้งด้วยพระขวัญจะหวนไหว
เสวยสวรรค์ชั้นฟ้าสุราลัย
ช่วยเลื่อมใสโสมนัสสวัสดิ์

ขอเดชะพระอุมารักษาสวาท
ให้ผูกผาดเพียงพัทตร์พระลักษมี
วิมานแก้วแววฟ้าผ่องนารี
คอยพัทวิเวทล้อมอยู่พร้อมเพรียง

ขอเดชะพระอินทร์คีตพิณแก้ว
ให้เจ็ยแจ้วจับใจแจ่มใสเสียง
สาวสุรางค์นางรำระบำเรียง
คอยขับกล่อมพร้อมเพรียงเคียงประคอง
ขอพระจันทร์กรุณารักษาศรี
ให้เหมือนมณีนพเก้าอย่าเศร้าหมอง
เหมือนหุ่นเชิดเลิศล้วนนวลละออง
ให้ผูกผ่องผิวพรรณเพียงจันทร์รา

รำพันพิลเป

ขอพระพายชายเซยร่ำเพยพัด
ให้ศรีสวัสดิ์สว่างจิตกนิษฐา
หอมดอกไม้นในทวีปกลับผกา
ให้หอมชื่นรื่นวิญญาณ์นิตรารมณ์

ขอเคชะพระกองการักษาสนอม
อย่าให้มอมมีระกายเท่าปลายผม
ให้เย็นเรื่อยเฉื่อยจ๋าเช่นน้ำลม
กล่อมประทมไสมนัสสวัสดิ์

ท้วยเต็มฝั้นฉั้นไต้ยลวิมลพัคตร์^(๑)
สุดแสนรักลักประโลมโฉมฉวี
ถวิลหวังตั้งแต่นั้นจนวันนั้น
ซออย่ามีโทษโปรดยกโทษกรรม
ท้วยเกิดเป็นเช่นมนุษย์บุรุษราช
มาหมายมาตนางสวรรคร์ร่วมบรรจถรณ์
ขอขมาการุญพระสุนทร^(๒)
ให้ถาพรภิญโญเดโชชัย

๑. ก่อนจะสิ้นก็เลขพบเลขเห็นหน้ากันมาแล้ว

๒. พระภิกษุสุนทรภู่

11/07/2566

รำพันศิลป์

อนึ่งโยมโคมยงพระองค์เอก
มณีเมขลาม่าไปรดปราศรัย
จะให้แก้วแล้วอย่าลืมที่ปลื้มใจ
ขอให้ได้ตั้งประโยชน์โพธิญาณ
จะพ้นทุกข์สุขสิ้นมลทินโทษ
เพราะพระโปรดไปรยปรายสายสนาน
ให้หน้าชื่นรื่นรสพจมาน
เหมือนนิพพานพ้นทุกข์เป็นสุขสบาย
บวชตะบึงถึงตะบันน้ำจันชั้น
ยามกึกคึกได้สังวรอวยพรถวาย
เหมือนพระจันทร์กรุณาให้ตาฉาย
กับกระต่ายแต้มสว่างอยู่กลางวง
เหมือนหวอนเจ้าสาวสวรรค์กระสน์สวาท
ให้ผู้ศภาคเพิ่มผลาอันสงส์
ได้สมบุญพูนเกิดประเสริฐทรง
ศีลดำรงร่วมสร้างพุทธรางกูร
อันโลกีย์วิสัยที่ในโลก
ความสุขโศกสิ้นกายก็หายสูญ
เป็นมนุษย์สุดแต่ขอให้บริบูรณ์

รำพันพิลาป

ได้เพิ่มพูนผาสุกสนุกสบาย
ขอบุญพระจะให้อยู่ชมพู่ทวิป
ช่วยชุบชีวิตชูเชิดให้เจ็ดนาย
ไม่เช่นเหมือนเพื่อนมนุษย์ก็สุดอายุ
สูญไปตายสิ้นเขาลำเนาเนิน

ไอ้บีนีบ่ขาด^(๑)บันทาลฝัน

ที่หมายมั่นเหมือนจะหมางระทางเขิน
ก็คิดเห็นเป็นเคราะห์จำเพาะเผอิญ
ให้ห่างเหินโหยหวนรำจวนใจ
จึงแต่งตามความฝันรำพันพิลาป
ให้ศิษย์ทราบสุนทรอาชฌาสัย
จะส่งสาวชาวบางกอกข้างนอกใน
ก็กลัวภัยให้ขยาดพระอาชญา^(๒)
จึงเอ้อมอ้านางสวรรค์ตามฝันเห็น
ให้อ่านเล่นเป็นเล่มให้เสน่หา
ไม่รักใครในแผ่นดินถิ่นสุธา
รักแต่เทพธิดาสุราลัย^(๓)

๑. บ่ขาด พ.ศ. ๒๓๘๕

๒. จะส่งใครไปนอกก็กลัวจะทรงทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งอาจต้องพระราชอาชญา เพราะเคยเบียดขยาดมาแล้ว

11/07/2566

๓. หมายถึง กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ?

รำพันพิลาป

ได้ครวญคร่ำว่าเรื่องเป็นเครื่องสูง
พอพะยุงยกย่องให้ฝั่งใส
ทั้งสาวแก่แม่ลูกอ่อนลาวมอญไทย
เด็กผู้ใหญ่อย่าเฉลี่ยว่าเกี้ยวพาน
พระภู่^(๑) แต่งแกลังกล่าวสาวสาวเอ๋ย
อย่าถือเลยเคยเจนเหมือนเหลนหลาน
นักเลงกลอนนอนฝันเป็นสันดาน
เคยเขียนอ่านออกใจมิใคร่ฟัง
จะฝากดีฝักปากจะฝากรัก
คว่ำจวนจักษ์จากถิ่นถวิลหวัง
ไว้อาลัยให้ละห้อยจะคอยฟัง
จะรำสั่งสิ้นสุดอยุธยา

[รำพันถึงวัตถุประสงค์ในวัด]

ไต่ยามนี้พี่ชาล^(๒) สงสารวัด
เคยโสมนัสในอารามสามวัสสา^(๓)

๑. พระภิกษุสุนทรภู่

๒. ปีชาล พ.ศ. ๒๓๘๕

๓. หมายถึงว่า พระภิกษุสุนทรภู่มาอยู่วัดเทพธิดาจนถึง ปีชาล พ.ศ. ๒๓๘๕ น
ได้ ๓ พรรษา

รำพันพิลาป

สิ้นกุศลผลบุญการุณา
จะจำลาเลยลับไปนับนาน
เคยเดินเล่นเย็นลมเลียบชมรอบ
ริมแขวงขอบเขตที่เจตีย์ฐาน
พระปรารักษ์มีสี่ทิศพิศการ(๑)
โบสถ์วิหารการเปรียญล้วนเขียนทอง
ที่หน้าบันปั้นอย่างเมืองกวางตุ้ง
ดูเรื่องรุ่งรูปนภกผยของ
กระเบื้องเคลือบเหลืองสลับทึ่มรับรอง
ศาลาสองหน้ารอบขอบกำแพง(๒)
สิงโตจีนยืนตัวหน้ากลั้วกลอก(๓)
ซุ้มชยอกแยกเขี้ยวเสียวแสง
ที่ตึกก่อช่อฟ้าใบระกาแดง
ริมกำแพงตะพานขวางเคียงข้างคลอง
เป็นพลับพลาพาไลข้างในเสด็จ
เดือนสิบเบ็ดเคยประทานงานฉลอง

๑. หมายถึง พระปรารักษ์ ๔ ทิศของโบสถ์ในวัดเทพธิดา ยังเห็นได้ในปัจจุบัน
๒. มีศาลาสองหน้า ตั้งล้อมกำแพงล้อมวิหาร โบสถ์ และ การเปรียญ
๓. สิงโตตั้งอยู่หน้าประตูเข้าโบสถ์ วิหาร และ การเปรียญ ประตูละ ๒ ตัว

11/07/2566

รำพันพิลาป

เล่นโยนหนังฟังปี่พาทย์ระนาดฆ้อง
ละคอนร้องเรื่องแขกฟังแปลกไทย
ประทานรางวัลนั้นไม่ขาดคนทาศีต
ทั้งวันคืนกรนกรนเสียงหวุ่นไหว
จะวายเห็นเย็นเยียบเหงาเงียบใจ
โอดาลัยแลเหลือวเป็ลี่ยวิญญูณ์

เคยอยู่กินถิ่นที่กระฎีก่อ
เป็นตึกต่อต่างกำแพงฝากแฝงฝา^(๑)
เป็นสองฝ่ายทำยวักวิปีสสนา
ข้างโบสถ์บาเรียนเรียงเคียงเคียงกัน
เป็นสี่แถวแนวทางเดินหว่างกุฎี
มีระชุกเขื่อนลงพระสงฆ์ฉัน
ข้างทิศใต้ในจกรมพรหมจรรย์
มีพระคันธกุฎีที่บำเพ็ญ^(๒)

๑. กุฎีที่พระภิกษุสุนทรภู่อยู่จำพรรษา

๒. ในหนังสือ *Buddhist Art in India, Ceylon and Java* ของ
ท่าน J. PH. Vogel มีเชิงอรธอธิบายไว้ในหน้า ๖๐ ว่า คำ
'คันธกุฎี' แต่เดิมเป็นชื่อกุฎีที่ประทับของพระพุทธเจ้า ในเขตวัน
มหาวิหาร ณ เมืองสาวัตถี ต่อมาใช้เป็นชื่อเรียกโบสถ์หรือวิหาร ที่
ประดิษฐานพระปฏิมาของพระพุทธเจ้า แต่ในที่นี้คงหมายถึง กุฎีที่
พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาอยู่ อาจหมายถึงพระวิหารน้อย ๒ หลัง
ซึ่งตั้งอยู่บนมุกกิมแห่งล้อมวิหาร (ใหญ่) ด้านใต้ ก็ได้

รำพันพิลาป

ศาลากลางทางเดินแลเพลินจิต
ประดับประดาชฎีดูดีเป็นที่เก่ง^(๑)
จะเวีกร้างห่างเหินสุดแลเล็ง
ยิ่งพิศเพ่งพาสลดกำสรดทรวง

หอรระมั่งกิ่งทำนองหอกลองใหญ่
ทั้งหอไตรเตรทอง^(๒) เป็นของหลวง
ปลูกไม้รอบขอบนอกเป็นคอกดวง
บ้างโรยร่วงรสรินทุกคืนวัน
ชมพู่แลแต่ละต้นมีผลลูก
ดูตั้งผูกพวงระย้านี้ก็น่าฉันท
ทรงบาดาลบานดอกriebออกทัน^(๓)
เก็บทุกวันเข้าเย็นไม่เว้นวาย
เห็นทับทิมริมกระฎีดอกยี่โถ
ละฮันโเฮ้อาลัยจิตใจหาย

๑. เคยมีศาลาตั้งคร่อมถนนทางเดิน ระหว่างแถวหมู่กุฎีกับโบสถ์ วิหาร และการเปรียญ ภายหลังชำรุดจึงรื้อไป ปัจจุบันไม่มี
๒. แกลตทอง หมายถึง หน้าต่างเขียนลายรดน้ำทอง ?
๓. ต้นไม้เหล่านี้ ปัจจุบันไม่มีแล้ว

รำพันพิลาป

เห็นต้นชาหน้ากระโถใจเสียดาย
เคยแก้อายหลายครั้งประทังทน
ไต่เก็บจันทน์และน้อยอร้อยรส
ถวิลยามอดอึดคักแสนขัดสน
จะซื้อหาชาจีนทรัพย์สิ้นจน
จะจากต้นชาให้อาลัยชา

ไอ้ชาตินี้มีกรรมเหลือลำบาก
เหมือนนกพรากพลัดรังไร้ฝั่งผา
ไอ้กระฎี่ที่จะจากฝักน้ำตา
ไว้คอยลาเหล่านักเลงฟังเพลงยาว
เคยเยี่ยมเยียนเพื่อนเก่าเมื่อเราอยู่
มาหาสู่ดูแลทั้งแก่สาว
ยิ้มหนังสือสื่อเลื่องถามเรื่องราว
ไอ้เป็นคราวเคราะห์แล้วจำแคล้วกัน (๑)

[รำพันถึงเครื่องไทยทาน]

ระคุร์อันก่อนเก่าทำเข้าแซ่
นำชมแต่เครื่องกบี่สำรับฉัน

๑. เล่ากันว่า เมื่อสุนทรภู่บวชอยู่ในวัดเทพธิดา รับอาสาแต่งเพลงยาว
ของผู้ชายให้ผู้หญิง และรับแต่งเพลงยาวให้ผู้หญิงตอบผู้ชาย

11/07/2566

รำพันพิลาป

ช่างทำเป็นเช่นดอกจอกเป็นดอกจันทน์
งามจนชั้นกระชายทำเหมือนจำปา
มะม่วงทิบหยิบดูจึงรู้จัก
ทำนารักรูปสัตว์เหมือนมัจฉา
จะแลลับกลับกลายสุดสายตา
เคยไปมามีได้เห็นจะเว้นวาย

ตรุษสงกรานต์ทำนแต่งเครื่องแป้งสด
ระรินรสรุาเซนพุ่มเสนกระสาย
น้ำกุหลาบอาบอระแสนสบาย
ถึงเคราะห์ร้ายหายหอมให้ตรอมทรวง
เหมือนแสนโง่โง่เสียแรงแต่งหนังสือ
จนมีชื่อเสียงโด่งดังเมืองหลวง
มามีตเหมือนเดือนแรมไม้แจ่มดวง
ต้องเหงว่หวงทรวงเศร้าเป่สียวเป่ล่าใจ
จำจากเพื่อนเหมือนจะพาน้ำตาตก
ต้องระหกระเหินหาที่อาศัย
โง่แสนอายปลายอ้อยเลื่อนลอยไป
เจ็บเจ็บใจไม่รู้หายชังตายทน

รำพันพิลาป

ที่อาวรีมีคุณการุญรัก
ได้เห็นพัศตร์พบปะปีละหน
เข้าวัสสามาท้าวทุกตัวคน
ถวายเป็นไม้กระถางต่างต่างกัน
ดูกิ่งใบไม้แซมติดแต่้มแต่ง
ลูกดอกแฝงแก่งประกายประกาย
พุ่มสีม่วงถึงสีส้มสีจันทน์
ต้นแก้วกรรณิกามีสารพัด
ทำรูปพราหมณ์งามพร้อมยิ้มยิ้มเยอน
กินนรเหมือนนางกินนรแขนอ่อนหยัด
คุณางนั่งปลั่งเปล่งดูเคร่งครัด
หน้าเหมือนผัดผ่องผิวกรีดนิ้วนาง
รูปนภทกผกผินกินลูกไม้
บ้างจับใช้ขนพลิกพลิวปีกหาง
นกยางเจ้าเซาจากเหมือนนกยาง
รูปเสือกวางกบกระต่ายมีหลายพัน
ทำแปลกแปลกแซกฝาหรั่งทั้งเจ้าเงาะ
หน้าหัวเราะรูปร่างก็วคางขัน
สุกรแกะแพะโผนแผ่นโคนกัน
ล้วนรูปปั้นต่างต่างเหมือนอย่างเป็น

รำพันพิลาป

จะแลฉบับปีครึ่ง^{๕๕}นี้หนอ
ที่ขอบพอเพื่อนสำราญจะนานเห็น
ด้วยโศกสมรุมร้อนไม่หย่อนเย็น
จงอยู่เป็นสุขสุขทุกทุกคน
ขอแบ่งบุญสุนทรถาวรสวัสดิ์
ให้บริบูรณ์พูนสมบัติพิพัฒน์ผล
เกิดกองทองกองนากอย่ายากจน
เจริญพ้นภัยพานสำราญเริง

ไอ้สังสารหลานสาวเหล่าข้าหลวง
เคยมาลวงหลงเชื่อจนเหลือเหลือ
ไม่รู้เท่าเจ้าทั้งนั้นเสียชั้นเชิง
เชิญบันเทิงเถิดคนะหลานปากหวานดี
ได้ฉันทมชมลันเสียสิ้นแล้ว
ล้นหลานแก้วหลอกน้ำตองล่าหนี
จะนับเคื่อนเลือนลับไปนับปี
อยู่จงดี้ได้เป็นหม่อมให้พร้อมเพรียง^(๑)

ไอ้เดือนอ้ายไม่ขาดกระจากหลวง
ใส่เรือพ่วงพวกแท้แข็งแะเดี่ยว

๑. หมายถึง หลอกให้แต่งเพลงยาว หรือ หลอกแอบอ้างรับสั่ง ?

รำพันพิลาป

อีกกระทึกกรีกโครมคบโคมเคียง
เรื่อรายเรียงร้องขับตีทับโทน
บ้างเขียนหน้าทาต้ายนร่าเต้น
ลางล้าเล่นงัวหนังมีทั้งโชน
พวกขี้เมาเหล่าประสกตลกโลน
ร้องโยนโยนโยนฉับรับชาติรี
ล้วนเรือใหญ่ใส่กระจาย่ามบาตรพร้อม
ของคุณหม่อมจอมมารดาเจ้าภาษี^(๑)
ทั้งขุนนางต่างมาด้วยบารมี
บีพาทย์ตีเต้นร่าทุกลำเรือ
ของชนมสัสมสุขทั้งลูกไม้
หมู่เบ็ดไถ่กึ่งแห่งแดงมะเขือ
พร้าวอ่อนด้วยกล้วยอ้อยนบร้อยเครือ
จนล้นเหลือเกสอปลาร้าสารพัน
แล้วเราไต่ไตรคีแพรสีเสศ
สบงแปดคืบจับเป็นสัตว์ตขันธ์

๑. กงหมายถึง เจ้าจอมมารดาบาง ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดา ของ กรมหมื่น
อัปสรสุดาเทพ และพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ

ราพันพิลาป

ไอ้แต่ันมีไต่เห็นเหมือนเช่นนั้น
นับกินวันปีเดือนจะเลื่อนลอย
เหลืออาลัยใจเอ๋ยจะเลยลับ
เหลืออาภัพพุดยากเหมือนปากหอย
ให้เขินช่วยคว่ำว่าวาสนาน้อย
ต้องหน้าจ้อยน้อยหน้าระอาอาย
ออกวิธสาผ่าสบงกระทงเข้า
พระองค์เจ้าจบพระหัตถ์จัตถวาย
ไม่เหงนเงยเลยกลัวเจ้าชรั้นาย
สำรวมกายก้มหน้าเกรงบารมี
สวดมนต์จบหลบออกข้างนอกเล่า
ปะแต่เหล่าสาวแซ่ห่มแพรสี
สู้หลับตามาจนสุดถึงกุฎี
เหมือนไม่มีตาตัวตัวกลัวตาย
ตั้งแต่ันมีไต่หลบไม่พบแล้ว
จงผ่องแผ้วพักร์เหมือนดั่งเดือนหงาย
จะเงียบเหงาเข้าเย็นจะเว็นวาย
ไอ้ใจหายหมายมาตเคลื่อนกลาดคลา

รำพันพิลาป

เหมือนใบศรีมีงานท่านสนอม
เจิมแป้งหอมน้ำมันจันทน์ให้หรรษา
พอเสร็จการท่านเอาลงทิ้งกงคา
ต้องลอยมาลอยไปเป็นใบตอง
เหมือนตัวเราเล่าก็พลอยเลื่อนลอยลับ
มิได้รับไทยทานตุงานฉลอง
ไอ้ทองหยิบลิบลอยทั้งฝอยทอง
มิได้ครองไทรแพรเหมือนแต่เดิม

พระสิงหะพระอภัย^(๑)พระทัยจิต

ไม่ยวดยืดยกยอชะลอเฉลิม
เมื่อกระนั้นจันทน์และกระแจะเจิม
ได้พูนเพิ่มเหิมฮึกอยู่ตีกรรม
ครั้นเห็นห่างร้างเรดก็เกิดทุกข์
ไพร่รูกบุงเบียดเป็นเสี้ยนหนาม
สู้ต่ำต้อยน้อยตัวเกรงกลัวความ
ตัวยเป็นยามยากจนจำทนทาน

ขอเศษะพระสยมบรมนาถ

เจ้าไกรลาสโลกามหาสถาน

๑. พระสิงหะไตรภพ และพระอภัยมณี คูเชิงอรรถ ๒ หน้า ๑๕ ข้างต้น

รำพันพิลาป

ทรงงัวเผือกเงือกหงอนสังวรสังวาล
ถือพัดตาลทาไฟประลัยกัลป์
ประกาศิตอิทธิเวทพิเศษประเสริฐ
ให้ตายเกิดสิ้นสุขมนุษย์สวรรค
ตร์สออย่างไรไปเป็นเหมือนเช่นนั้น
พระโปรดฉันเชิญช่วยอำนาจพร
เผื่อว่าจักรักใคร่ที่ไหนมั่ง
ให้สมหวังตั้งจำนงประสงค์สมร
ทรงเวทมนตร์ดลประสิทธิ์ฤทธิรอน
เจริญพรภิญโญเดโชชัย
ที่หวังขึ้นก่ขึ้นกลั่นกระสันสวาท
อย่าแคล้วคลาดเคลือบแคลงแห่งไหน
มิตรจิตขอให้มิตรใจไป
ที่มีศไม่เห็นห้องช่วยส่องเทียน

ขอเดชะพระนารายณ์อยู่สายสมุทร
พระไพทูลขงศ์เฉลิมเสริมพระเศียร
มังกรกอดสอดประสานสังวาลเวียน
สถิตเสถียรแก่นมหาวาสกรี

รำพันพิลาป

ทรงจักรสังข์คทาเทพาวุธ
เหยียบบ่าครุฑเทียบทวาราศรี
ขอมหาอนุภาพปราบไฟรี
อย่าให้มีมารขวางระคางระกาย
ที่คนกิดริษยานินทาโทษ
พระเปลื้องโปรตปราบประยูรให้สูญหาย
ศัตรูเงียบเรียบร้อยจะลอยชาย
ไปเซยสายสุดสวาทไม่ชาควัน
ขอเดชะพระมหาวายุพิต
พิมานอัครราชแผ่นผาดผืน
ทรงสี่เหลี่ยมเครื่องไฟประดับกัลป์
กุมพระขรรค์กรดกระหวัดพัดโพยม
ขอเดชาวายุเวกจะเศกเวท
พอหลับเนตรพริบหนึ่งไปถึงโฉม
จะสอพลอเฉลาะประเหลาะประโลม
เหมือนกินโสมโคกสว่างสว่างทรวง
สุมามาลัยบานแบ่งแมลงภู
ขอสิ่งสู่สมสงวนไม่ควรหวง
จะเหือกตื้นกลืนอายเสียตายดวง
จะหล่นร่วงโรยรสต้องอดออม

รำพันพิลาป

ไอ้ออกเอ๋ยเซยอื่นไม่สิ้นแค้น
เซยที่แหม้มัยมพรายไม่หายหอม
แต่ให้สนั่นตรัยตริงส์ท่าจนถึงจอม
ยังแปลงปลอมเปลืองปลิตไฟจิตรา
ไต่บุตรที่รักยกษ์อสูร
สืบประยูรอยู่ถึงดาวดึงสา
เราเป็นมนุษย์สุดรักต้องลักพา
เหมือนอินทราตริงส์ตรัยเป็นโรม

๐ ๙ ๔ [รำฟงพน]

อย่าประมาทชาติหมู่แมงมู^๕ผึ้ง
ประสงค์ซึ่งเสน่ห์หาสร้อยสำหรับ
คุดอกไม้ในจังหวัดปัฐพี
ดวงไตคีมักสิ้นรวยรินรส
พอบานกลีบรับถึงลงกลิ้งเกล้า
ฟุบแฝงเฝ้าเพื่อนพอนเกสรสด
ลัจจจริงมีงขวัญอย่ารันทค
ถ้ากลิ่นไกลได้รสเหลือออกอม
อันโกสุ่มพุ่มพวงดอกดวง^๕นี้

รำพันพิลาป

สร้อยสาหรืรำเพยระเหยหอม
ภมรมาคปรารถนาจึงมาตอม
ต้องอดออดมอดกตรมระทมทวิ
แม่นรักรักหักว่าเมตตาคอบ
เมื่อผิดชอบฝ่ายหน้าจะพาหนี
เหมือนหนีเหินาเขาก็รู้ไม่สู้ดี
แต่เพียงพินิจได้ดวยง่ายคาย
อย่าหลบหลู่ถูถูกแต่ลูดยักษ์
เขายังลักไปเสียไตตั้งใจหมาย
เหมือนตัวพินิจถือว่าซื่อชาย
รู้จักฝ่ายฟ้าดินชินชานาญ
ถึงนี้ที่สี่ขเรศขอบเขตแขวง
บ้อมกำแพงแหล่งล้อมพร้อมทหาร
เศชะฤทธีวิทยาปริชาชาญ
ช่วยบันดาลได้สมอารมณ์ปอง

จริงจริงนะจะไปอุ้มเนื้อนุ่มนวม
ลงนั่งร่วมเรือกลพยนต์ผยอง

รำพันพิลาป

อยู่ที่้ายพระจะได้เรียงเคียงประคอง
ครรรไล่องลอยชะเลเหมือนเกศรา
พอลมตีพื้จะให้ไซ้ไบแล่น
ไปตามแผนทีประเทศเทศภาษา
แสนสบายสายสมุทรสุขสายตา
เห็นแต่ฟ้าน้ำเขียวเปล่าเปลี่ยวทรวง
ในสวชฉนวนลึกโครมครึกคลื่น
สุกจะฝืนฝ่าชะเลหลวง (๑)
เห็นฝูงปลานากินสิ้นทั้งปวง
เกิดในห้วงห้องมหากองกาเค็ม
แขกฆ่าหรงม้งกำพวกพาณิช
สังเกตทิศถิ่นทางต้องวางเข็ม
เข้าประเทศเขตแดนเดียบแล่นเต็ม
เขาไปเต็มไปตามทางกลางน้ำที่
ถ้าเม้นว่าปลาวาฬผุดผ่านหน้า
เรือไม่กลัวไกลเคียงหลีกเฉียงหนี
แนวชลนำชมเม้นลมตี
คูเร่วรีเรือเรอยไม่เหน้อยแรง

๑. ในต้นฉบับน่าจะขาดไปคำหนึ่ง อาจเป็น “สุกจะฝืนกลืนฝ่าชะเลหลวง” หรือคำอื่นก็ได้

รำพันพิลาป

เย็นระรินกลิ่นเรียบเงียบสงบ
มหรรณพลิบเนตรในเขตแขวง
แม่้นควันเกล้า้มกลุ่มกลมเป็นลมแครง
เป็นสายแสงเสียงลั่นสนั่นดัง
บัดเดี่ยวกลิ่นกรีนกรีกสะทีกโถม
ซึ้นสาคโทรมตากฟ้าคงกาซัง
เสียงซ้อซ้ออ้ออิงตุ้มตึงตัง
ทวยกำลังลมกล้าสลาตัน

แต่เรือเราเบาฟ่องถึงต้องคลื่น
ก็ฝ่าผืนฟูสบายเล่นผายผัน
แม่เห็นคลื่นกรีนแครงจะเกรงกรีน
จะรับขวัญอุ้มน้องประคองเคียง
จะเขียนธงลงยันต์ปักกันคลื่น
ให้หายรึนราบเรียบเงียบเชียบเสียง
จะแย้มสรวดชวนนั่งที่ตังเคียง
ให้เอนเอียงแอบอุ้มนละมุนทรวง
จะแสนชื่นรึนรสแบ่งสดหอม
เห็นจะยอมหย่อนตามไม่ห้ามหวง

จำพันพิลาป

เหมือนไต้แก้วแหวฟ้าจินตาควง

ไวแนบทรวงสมคะเนทุกเวลา

ออกศึกชงถึงที่ซ้อสะตือสมุทร

เห็นน้ำสูกสูงพุ่มกิ่งภูมผา

ดูปล่องปล่องวุ้งหวางคงคา

สुकนาวาเวียนวนไม่ผันไป

เรือลูกกำพาณิชไม่ซิดเฉียด

แล่นก้าวเสียดหลักลำตามน้ำไหล

แลชะเลเภทราบ้างมาไป

เห็นไรไรรั้วรวเท่านิ้วมือ

แม่นพรายน้ำทำฤทธินิมิตรูป

สว่างวูบวงแดงตั้งแสงกระสือ

ต้องสุ่มไฟไล่ประโคมให้ไหมฮือ

พัตกระพือเผาหนึ่งแก้รังควาน

แต่ตัวพีมือบายแก้พรายผูด

เศกเพลิงชุกเชนกับไฟประลัยผลาญ

ทิ้งพรายน้ำทำลายวอดวายปราณ

มิให้พานพัตร์น้องอย่าหมองมัว

รำพันพิลาป

คุปลาใหญ่ในสมุทรผุดพ่นน้ำ
มีตเหมือนนกล้ำคลุ้มบดสลดสลัว
ฟุ้งทะลิ่งถึงฟ้าทูน่ากลัว
แต่ละตัวแต่ละโชนับโยชน์ยาว
จะหยอกเข้าเผ่ายั่วให้หวั่วเราะ
ชวนชมเกาะกะเปาะกลมชื่อนมสาว
สาครเรศเขตแคว้นทุกแดนดาว
คูเรือชาวเมืองไซ้ไบไปมา
เรือสลัดตัดระกำร้อยลำหวาย
ทำเรือค่ายรายเล่นลั่นแน่นหนา
น้ำวกระเซียงเสียงเฮสุเวสุรา
ไล่เสื่อผ้าโพกนั้นลงยันต์ราย
เหมือนเรือเปล่าเสากระโถงลดลงช้อน
ปลอมเรือจรจับบรรดาลูกค้าขาย
ตัวคนใต้ไม้ล้างให้วางวาย
เจาะตีนหวายร้อยสันทุกคนไป

โดยหากว่าถ้าไปปะเรือสลัด

ศรีสวัสดิ์แววจะพริ้นประหวั้นไหว

11/07/2563

รำพันพิลาป

จะอุ้มวางกลางตักสะพักไว้
โบกธงชัยให้จิ้งงักำบังตา
แล้วจะใช้ใบเยื้องไปเมืองเทศ
ชมประเภทพวกแขกแปดกภาษา
ทั้งหนุ่มสาวเก๋ล้ำมวยสวยโสภา
แต่งกายอย่างพราหมณ์งามงามดี
ล้วนนุ่งห่มไหมพัสตร์ถือธำมณี
ใส่เพชรนิลเนมประดับประดับสี
แลพิลึกตลกตึงล้วนมั่งมี
ชาวบุรีศรีรถบทจร

จะเชิญแก้วแววเนตรขึ้นเขตแคว้น
จัดซื้อแหวนเพชรรัตน์ประภัสสร
ให้สร้างทรวงดวงสุกาสถาวร
สว่างร้อนรับขวัญทุกวันคืน
จะระวังนึ่งประคองเคียงน้องน้อย
ให้ใช้สอยสารพัดไม่ขัดขึ้น
กลืนไว้ได้ในอุระก็จะกลืน
ให้ชุ่มชื่นชมชะเลทุกเวลา

รำพันพิลาป

แล้วจะชวนนวลละอองตระกองอุ้ม
ให้ชมเพลินเนิ่นมธุรมะงาหรา
ไปเกาะที่อิเหนาชาวชะวา
วงศ์อัญญาแหวน่าหวัวเราะ
จผูกโค้งโง้งรุ่มท้งหนุ่มสาว^(๑)
ไม่เหมือนเกล้าวราวเรื่องหูเหืองเงาะ
ไม่เพริศพริ้งหญิงชายคล้ายคล้ายเงาะ
ไม่มีเหมาะหมคจกไม่งดงาม
ไม่แงอ่อนอ่อนแอ้นแขนไม่อ่อน
ไม่เหมือนสมรเสมอภาษาสยาม^(๒)
รูปกึ่งามนามก็เพราะเสนาะนาม
จะพาข้ามเข้าละเมาะเกาะมาลาภา
เค็มของแขกแตกฝาหรั่งไปตังตึก
แลพิลึกกรีกกรีนชายปืนผา
เมื่อกริ่งนบนันหยี่อุ้มวียะตา
ซัซมส์ตัวมัจฉาในสาคร
แม้นเหมือนหมายสายสุคใจไปด้วยพี
จะช่วยซัซมส์ถึงเหล่าสิงขร

๑. รูปร่างคังนี้ คงพรรณนาตามที่ได้เห็นรูปตัวหนึ่งชวา

๒. ไม่เหมือนสมรเสมอหน้าภาษาสยาม ?

11/07/2566

รำพันพิลาป

ประคองเคียงเอียงเอกเขนกนอน
ร้องละคอนอิเหนาเข้ามาลาภา
แล้วจะใช้ไบปากออกจากฝั่ง
ไปชมละเมาะเกาะวังกัลพังหา
เกิดในน้ำค้ำนิลตั้งศิลา
เหมือนรูกษาขุ่นสล้างหว่างคีรีน
ชะเลรอบขอบเขาเป็นเงง้า
เวลาน้ำชันกระเพื่อมถึงเงอมหิน
เห็นหุบห้องปล่องชลาฝูงนาถิน
ขึ้นหากินเกยนอนชะอ้อนเนิน
ภูเขานี้วันหนึ่งแล่นจิงรอบ
เป็นเขตขอบเทพเจ้าจอมเขาเขิน
จะขึ้นชวนวนลละอองประคองเดิน
เลียบเหลี่ยมเนินเพลिनชมพนมนิล
จริงนะจ๊ะจะเก็บกังกัลพังหา
เมื่อกุดาคลีนสาธกกลางหาดหิน
เบยอแก้ว^๑ แลรอบขอบคีรีน

๑. เบยอแก้วมีประดับขุมหน้าต่างโบสถ์ วิหาร และพระปรารภในวัดเทพธิดา

รำพันพิอาป

ระรื่นกลิ่นไม้หอมมีพร้อมเพรียง
สะพรั่งต้นผลดอกออกไม่ขาด
คิลาลาตลอดกลิ่นชื่นเจสียง
จะค่อยเลียบเหยียบของประคองเคียง
เป็นพี่เลี้ยงเพียงพี่ร่วมชีวา
จำปาตะอูงุ่นหอมกรุ่นกลิ่น
กำแพฝืนสินธุทันบุหงา
ด้วยเกาะนี้ที่ท่าเลเทวดา
แต่เนกาก็มิได้ไปใกล้กราย

แล้วจะใช้ไปไปจูเมืองสุหรัค (๑)

ท่าคลื่นซัดซังวนชลสาย
ตั้งศุกรามตามตลิ่งแขกหญิงชาย
แต่มีผ้าลายกะลาสีพวกตีพิมพ์
พินม่วงทองทองซ้ายามะหวาด
ฉีกวิลาศลายลายของเขียนทองจิม
ท่าที่อยู่ดูพิลึกกลัวนตักกิม

๑. เมืองสุหรัค ในที่นี้คงจะหมายถึงเมืองสุราษฎร์ ปากแม่น้ำตาปี (Tapti)

แถวฝั่งมลবার์ตอนบน เหนือบอมเบย์

11/07/2566

ราพันพิลาป

เรียนเรียงริมฝั่งสมุทรแลสุทตา
จะตามใจให้เพลินเจริญเนตร
ชมประเภทพราหมณ์แขกแปลกภาษา
ได้แยมัศจรรย์ชวนใช้โบลีลา
ไปมังกล่า (๑) ผาหรั่งระวังตระเวน
กำปั่นไฟใหญ่น้อยออกลอยเหี่ยว
ตลบเดี่ยวแลวังตังจิงเหลน
ถวนเดือนหนึ่งจิงจะผลัดพวกหัดเกน
เวียนตระเวนไปมาทั้งตาปี

เมืองมังกล่าผาหรั่งอยู่ทั้งแขก
พวกแจ็กแทรกแปลกหน้าทำภาชี
แลพิลึกตึกรามงามงามดี
ตึกเศรษฐีมีทรัพย์ประดับประดา
ทิวาวแววแก้วกระหนกกระจกกระจ่าง
ประตู่หน้าต่างตึกเครื่องรอบเฟื่องผา
ล้วนขายเพชรเจ็ดสีมีราคา
วางไว้หน้าตึกร้านใส่จานราย

11/07/25๓6
๑. หมายถึง เบงกอล (Bengal)

วิหัตถิลป

แล้วตัวไปไม่นั่งระวังของ

คนช้อรดังเรียกหาจึงมาขาย

ตัวไม่มีตีโมยชโมยชมาย

ทั้งหญิงชายเข้าค้ำเขาสำราญ

นอกกำแพงแขวงเขตประเทศถิ่น

เป็นสวนอินทผลัมทับน้ำหวาน

รองอ่างไว้ใช้ทำแทนน้ำตาล

ต้องแต่งงานชั้นหมากเหลือหลากหลายจริง

ถึงขวบปีมีเงินทำขวัญต้น

แต่งเหมือนคนขอสู่นางผู้หญิง

แม่ถึงปีมีลูกใครปลูกทั้ง

ไม่ออกจริงจนหล่นลำต้นตาย

บ้านตลาดกวาดเลียนเทียนตะล่ง

ถึงของหลงลืมไว้ก็ไม่หาย

ไปชมเล่นเช่นฉันว่าประสาสบาย

บ้านเมืองรายหลายประเทศต่างเพศพันธุ์

11/07/2566

รำพันพิลาป

จะพาไปให้สร้างทางกุศล
ขึ้นสิงหล (๑) เห็นจะได้ไปสวรรค์
ไหว้เจดีย์ที่ท่าเลเวสุวัน
พระรากขวัญอันเป็นยิ่งเขาสึงคุร์
ก็ดจะใช้ใบขำมไปตามเข็ม
เขียนมาเต็มเล่มแล้วจะสิ้นสมุค
เหมือนหมายทางต่างทวีปเรือรับรุด
พอสิ้นสุดสายมหาธารณพ
เหมือนเรื่องรักจักประเวศประเทศถิ่น
มีกันสิ้นสุดคำก็จำจบ
แม้ขึ้นเคื่องเปลืองปลิดไม่คิดคบ
จะเศร้าชบโศกสะอื้นทุกคืนวัน
เหมือนนักษัตรที่สิงขรต้องครก (๒)
ปักตรึงอกอานูภาพชำสาปสรร
อยู่บนพบุรี (๓) ที่ตรงหว่างเขานางบ่ระจัน
เสียงไก่อันขึ้นนันทรีคอยตื้ซ่า

๑. เกาะลังกา ที่ตั้งประเทศลังกา

๒. หมายถึงนิทานเรื่องท้าวลกขนาถ

๓. หมายถึง^{11/07/2566} เมืองลพบุรี

รำพันพิลาป

แสนวิตกกอกพญาอุณาราช
สุดหมายมาดไม่มีที่อุปถัมภ์
ครสະເກືອນເມື່ອນຄູຣະຈະຣະຍ້າ
ต้องตีซ้ำซ้ำในฤทัยระทม

ถึงกระไรได้อุตส่าห์อาสาสมัคร
ขอเห็นรักสักเท่าซีกกระตึกผม
พอชื่นใจได้สว่างสร้างอารมณ์
เหมือนนิยมสมคะเนเถิดเทวัญ
ถวิลหวังสั่งวาสสวาทแสง
ให้แจ่มแจ้งแต่งตามเรื่องความฝัน
ผ่ากผีปากฝากคำที่สำคัญ
ชื่อรำพันพิลาปล้ากาพย์กลอน
เปรียบเหมือนกับซบกล่อมสนอมเสน่ห์
สำเนียงเท่เทวัญวิมบรรจถรณ์
เสวยสวัสดิ์พัฒนาสตาวร
วานฟังกลอนกลอยแก่^(๑) เถิดแม่เอ๋ย ฯ

๑. ถึงเวลาที่แต่งนี้ พระภิกษุสุนทรภู่ มีอายุ ๕๖ ปี

11/07/2566

รายการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายพระมงกุฎเกล้าทรงรั้งที่

เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสวิหาร

นับตั้งแต่วันมรณภาพ ถึงวันพระราชทานเพลิงศพ

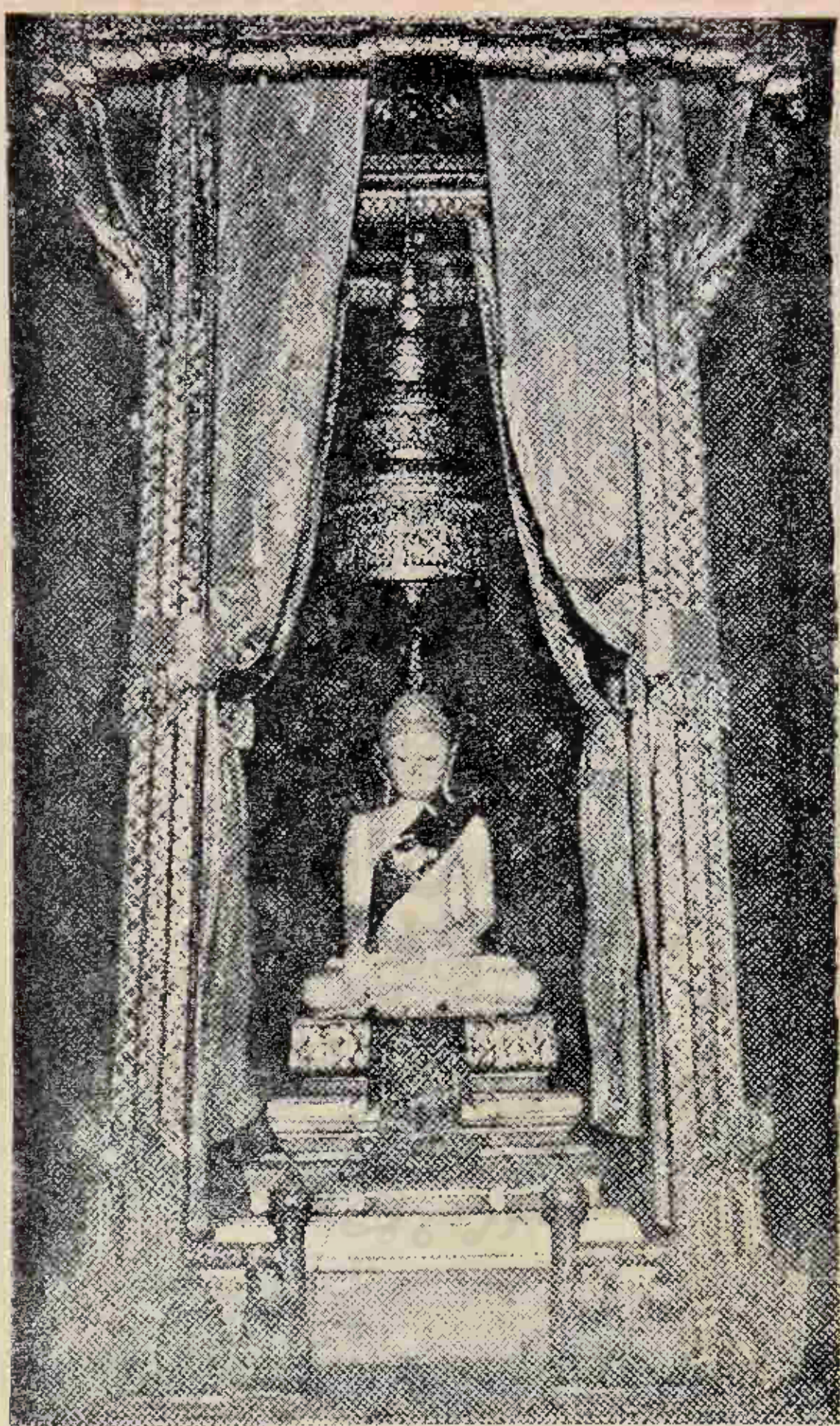
วัน เดือน ปี	รายนามเจ้าภาพ	รายการบำเพ็ญกุศล	
๒๕	ม.ค. ๐๕	ส่วนกลาง	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๒๖	ม.ค. ๐๕	คณะหลาน ๆ หลวงปู่ อยุธยา (บ้านด่งชัน)	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๒๗	ม.ค. ๐๕	คุณปั้น ศรีมุกด์ และครอบครัว	สวดพระอภิธรรม
๒๘	ม.ค. ๐๕	คุณสมศรี ศิริสมบัติ	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๒๙	ม.ค. ๐๕	พระศรีวิสุทธิวงศ์ วัดสุทัศน์เทพวราราม	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๓๐	ม.ค. ๐๕	คณะกรรมการจัดครุไหหล้า (เจ้าแม่ทับทิม)	สวดพระอภิธรรม
๓๑	ม.ค. ๐๕	คุณนิรันดร์ นิธิรักษ์	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๓	เม.ย. ๐๕	คุณอนุวัทย์ กุหาสวัสดิ์	สวดพระอภิธรรม
๑๔	เม.ย. ๐๕	คุณทองส้าย ไสกระจำง และคุณเปลื้อง สมชาติ	สวดพระอภิธรรม
๒๑	เม.ย. ๐๕	คุณนายทองอยู่ จันทร์ภูง พระมหาบุญเรือง วัดเทพศิรินทราวาส	สวดพระอภิธรรม " " " มาติกา
๒๘	เม.ย. ๐๕	คุณสวาท ภาคจัน	สวดพระอภิธรรม
๕	พ.ค. ๐๕๐๗	๒๕๓๓.๐.๖๖.๐๖๖ รุ่งเรือง และครอบครัว พระครูปลัดบุญขึ้น วัดมุนราชธาราม (บางขัน)	สวดพระอภิธรรม สวดพระอภิธรรม

วัน เดือน ปี	รายนามเจ้าภาพ	รายการบำเพ็ญกุศล
๑๒ พ.ค. ๑๕	นายแพทย์ประสิทธิ์ อมรเวช และครอบครัว	สวดพระอภิธรรม
๑๘ พ.ค. ๑๕	พระมหากษัตริย์ ปกสุโข วัดราชนั้ดดาราม และคณะศิษย์	สวดพระอภิธรรม
๑๕ พ.ค. ๑๕	คุณป๋วน ตรีพิศเดช และครอบครัว	สวดพระอภิธรรม
๒๖ พ.ค. ๑๕	คุณหญิงพิศาดสรเดชจรัสวัชรวิงศ์ และครอบครัว	สวดพระอภิธรรม
๒ มิ.ย. ๑๕	พ.อ.หลวงศัถยกรรมโกวิท และครอบครัว	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๕ มิ.ย. ๑๕	คุณแห่ม ผลพันธ์์ และครอบครัว	สวดพระอภิธรรม
๕ มิ.ย. ๑๕	คุณสวอง นาคะศิริ	สวดพระอภิธรรม
๒๓ มิ.ย. ๑๕	พระราชวรมุนี วัดเทพธิดาราม	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๓๐ มิ.ย. ๑๕	คุณสุกรา ปอสูงเนิน และครอบครัว	สวดพระอภิธรรม
๑ ก.ค. ๑๕	คณะบ้านสายวัดตะกวด	สวดพระอภิธรรม มาติกา
๒๕ มี.ค. ๑๐	พระสุนทรกิจโกศล วัดเทพธิดาราม	มีพระธรรมเทศนา จกัณฑ์ และสวดพระอภิธรรม
๓๐-๓๑ มี.ค. ๑๐	ส่วนกลาง คณะศิษย์และญาติ	สวดพระอภิธรรม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร พระนคร
พิมพ์เอก อุดม การผดุง ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๐

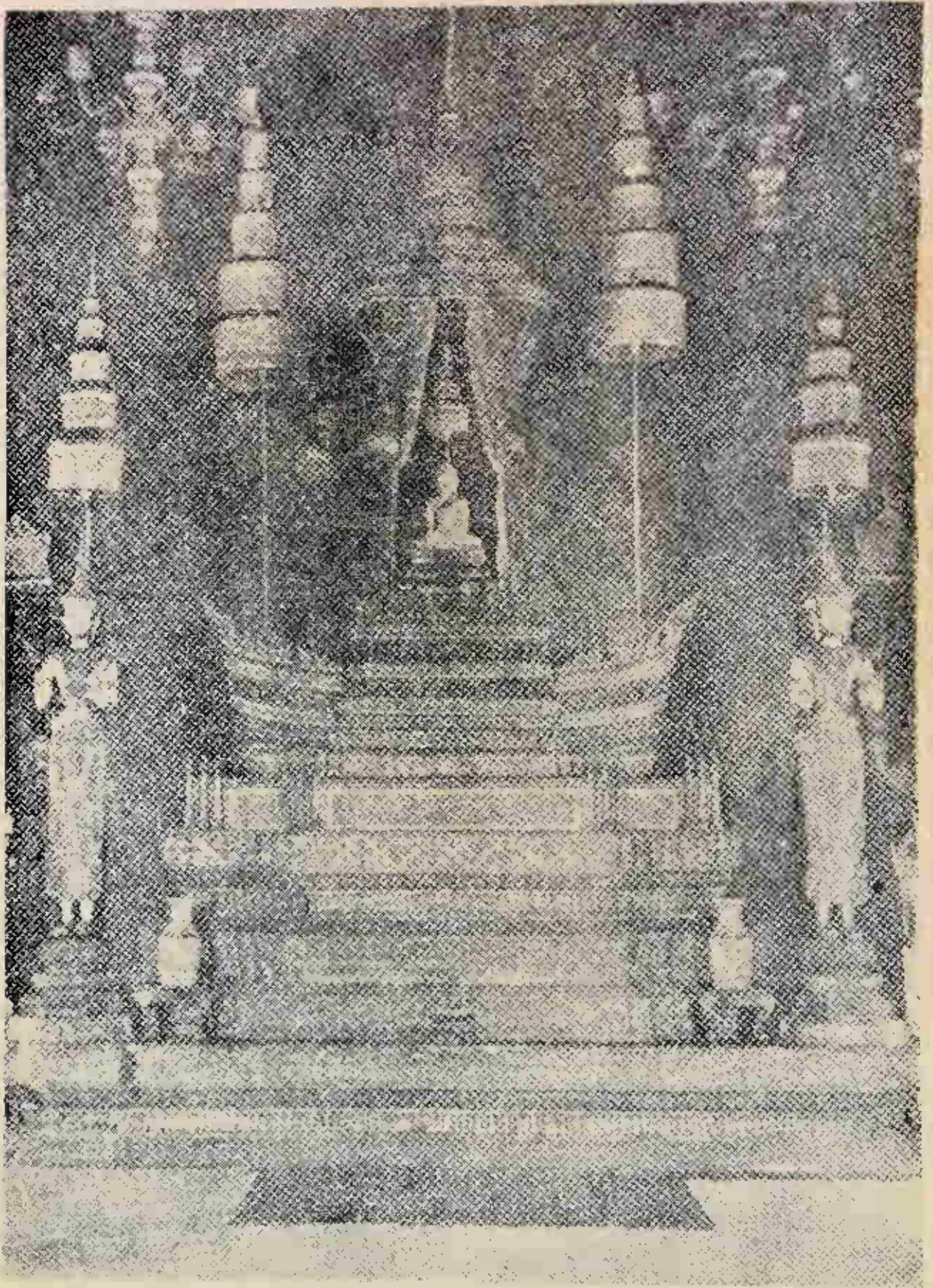

11/07/2566

“พระศิวะขาวดำดั่งดำดี”

พระประธานในพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม พระนคร

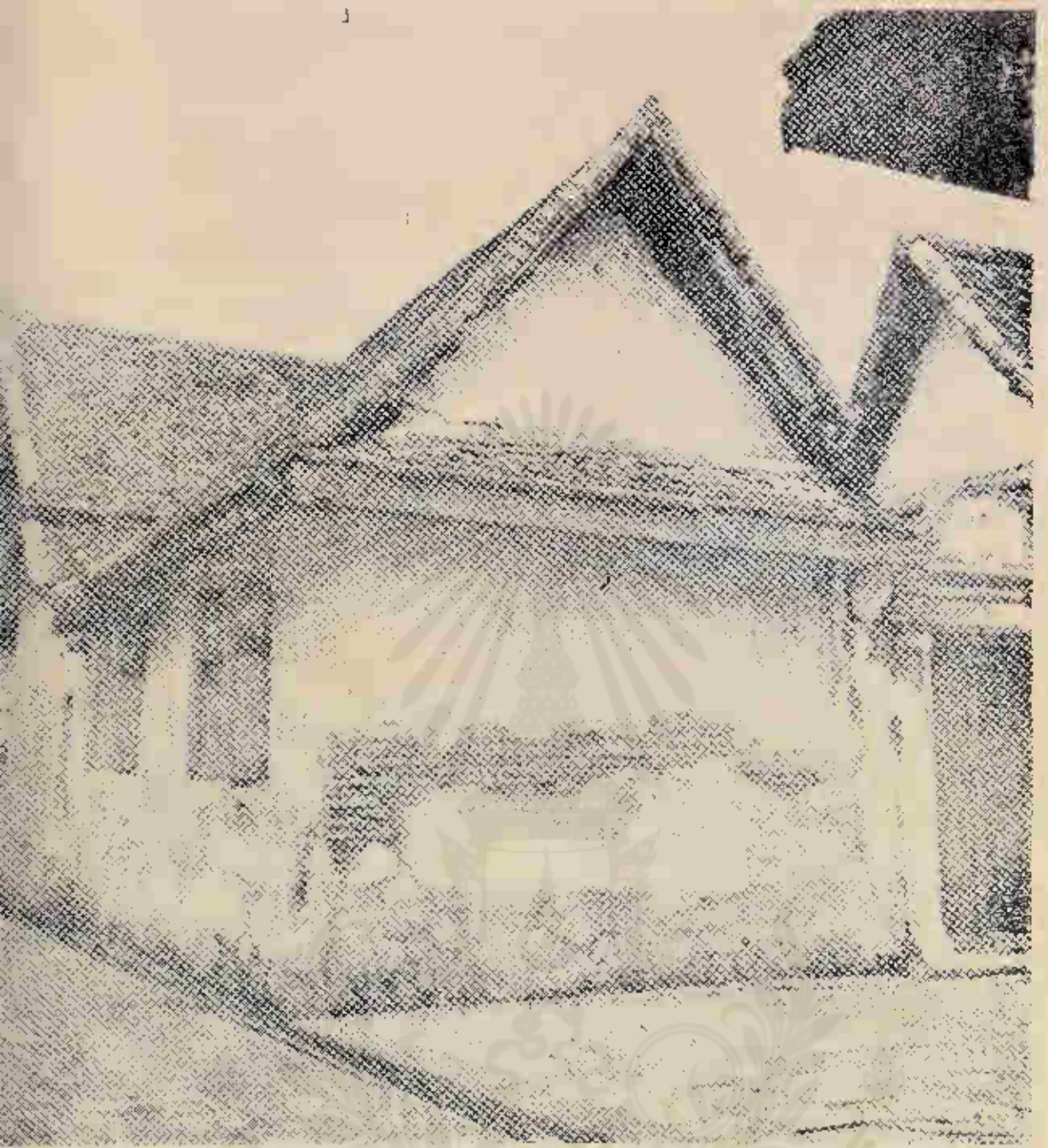

ซ่งตุงไม้ไว้วัดโตทัศน์
 หังพระทองสององค์วางทรงเครื่อง

พระสีตขาวดำตั้งสำลี
 แลเดือนเหลืองเรื่องจำรัสศรี

(หน้า ๒๕)

^๕ ๕- ๕- ๕- ๕- ๕-
 กฎทศนุทรภู่เคยอยู่ บัจจุบันเป็นกณะ ๗ ข.
 เคยอยู่ถิ่นถิ่นที่พระภู่อู่ เป็นตึกต่อต่างกำแพงฝาแฝดฝา
 เป็นสองฝ่ายท้ายวัดวิจิตรนา ข้างโบสถ์มาเรียงเรียงเคียงเคียงกัน

(หน้า ๓๕)

กิตติขวางอย่างจะหาเลือดตากระเด็น บันดาลเป็นเปลวเพลิงร้อนห้องนอน
 กัดเสียดขาดประทุสมุด เสียตลุตสุดแสนรักเรื่องอักษร
 เสียนพรฟ้าอาศัยไฉนจัวร์ ดูพรุนพลอนผลอยพาน้ำตาลกลอ (หน้า ๒๒)
 เครื่องกระฎี่ที่ยังเหลือแต่เสกจาก เจ้าโศกสยงกัดบีดไม้ไผ่
 เคยสว่างกลางคืนขนาดพันไฟ จะโทษใครเคราะห์กรรมจึงจำจน (หน้า ๒๓)

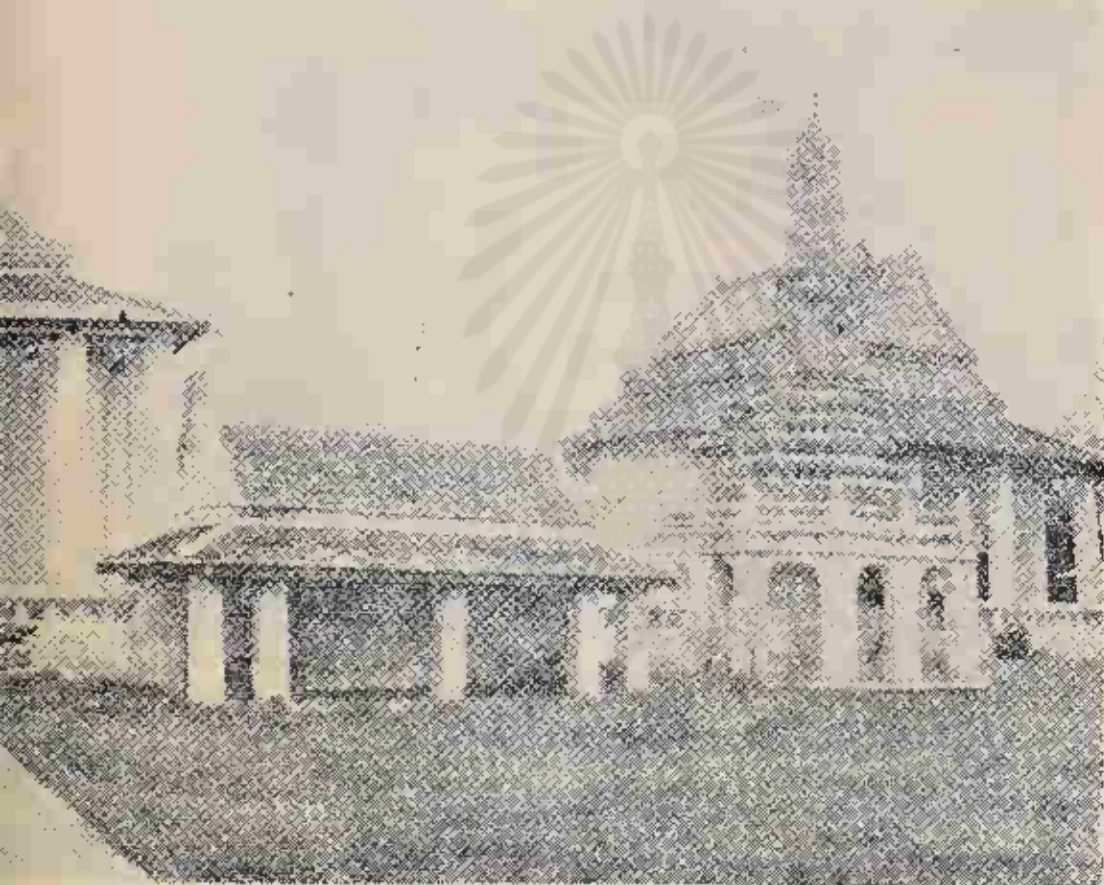
เคยเดินเล่นเย็นลมเลียบชมรอบ

พระปรางค์มัสตศพิสดาร

ที่หน้าบันนออย่างเมืองกวางตั้ง

กระเบื้องเคลือบเคลือบสลับทลายมรืบรอง

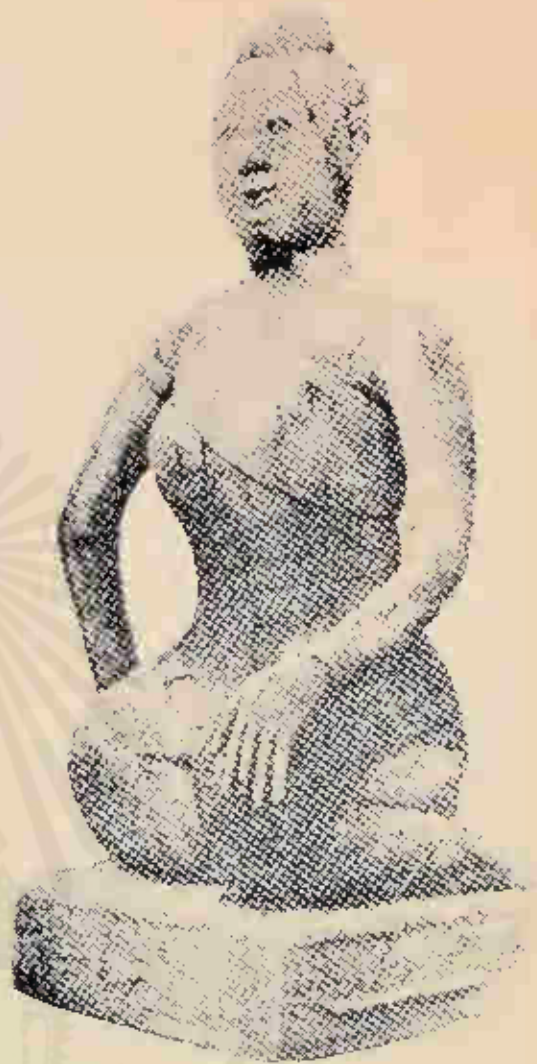

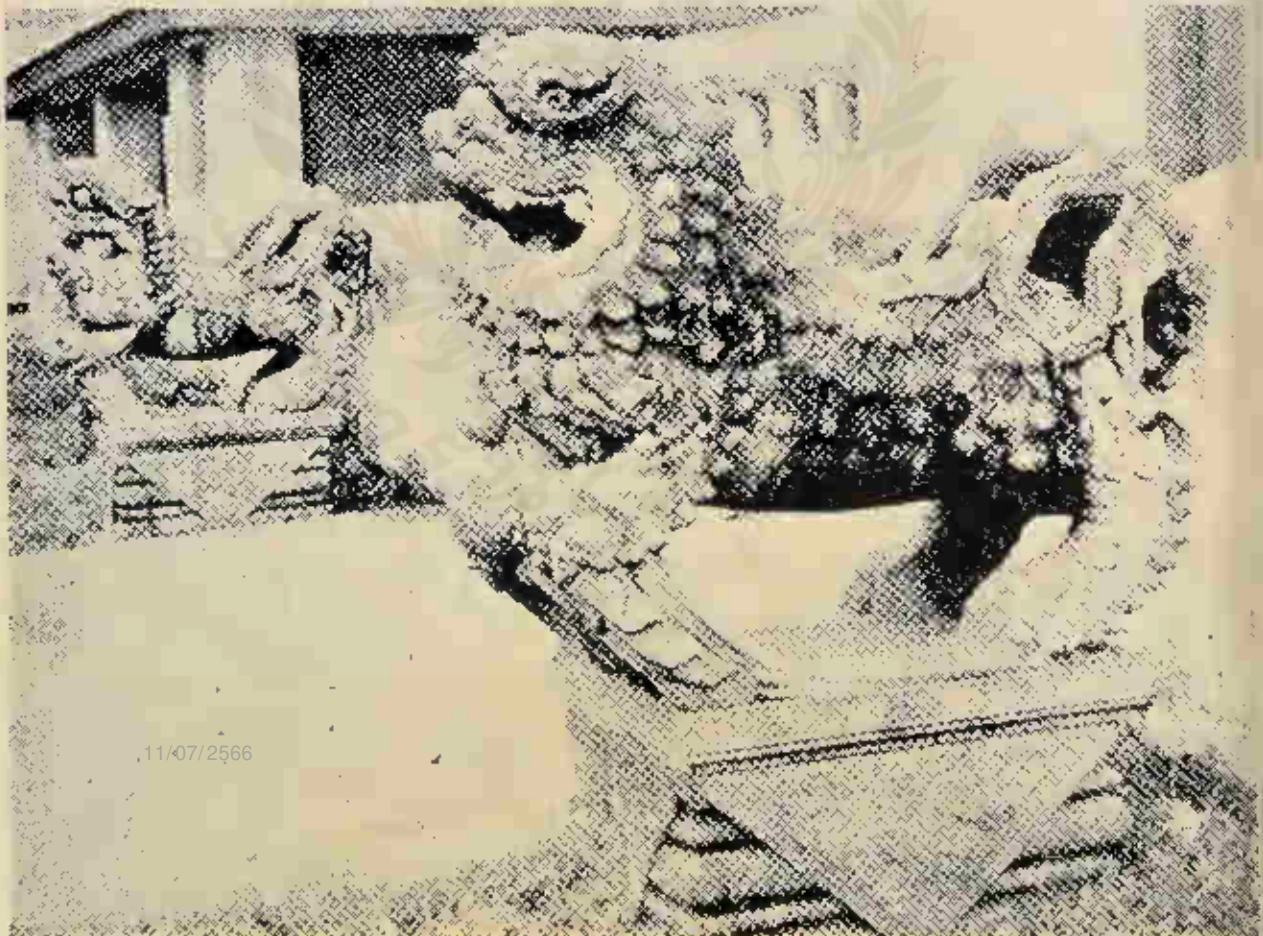
ริมแขวงขอบเขตที่เจดีย์ฐาน
โบสถ์ วิหารการเปรียญล้วนเขียนทอง
ดูเรื่องรุ่งรูปนกกมผของ
ศาลาสองหน้ารอบขอบกำแพง

(หน้า ๓๘)

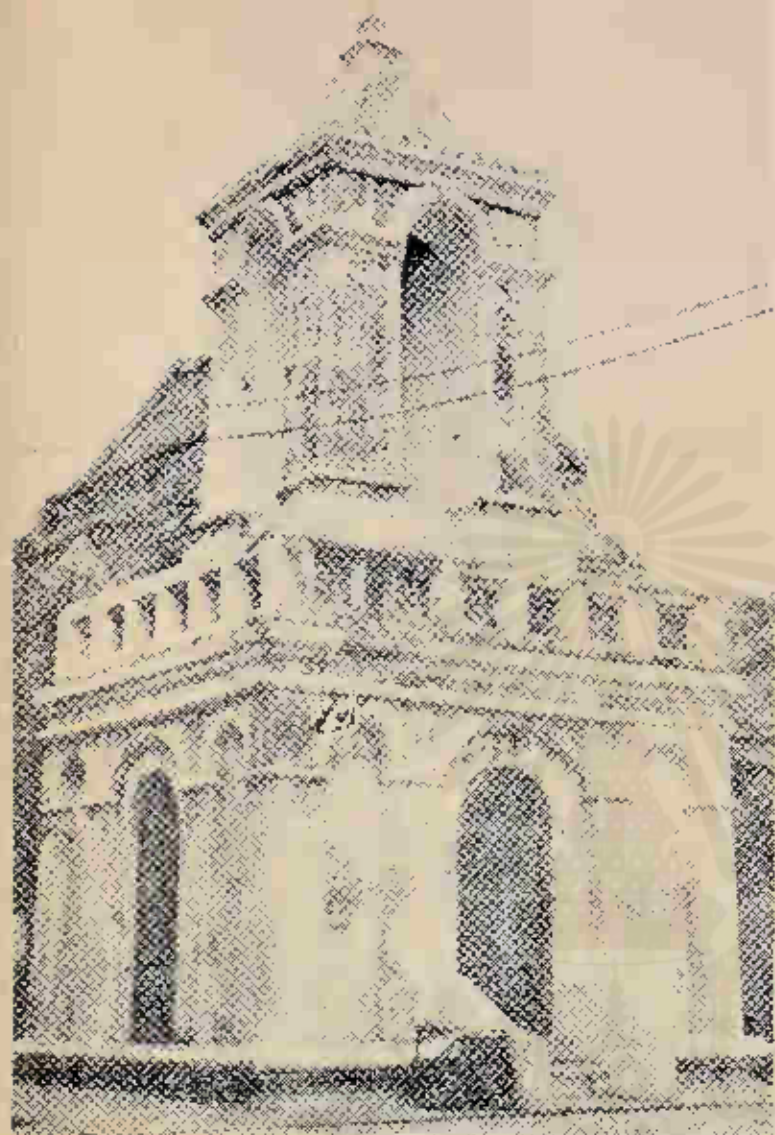
ตุ๊กกระต่าหิน
ภายในบริเวณพระอุโบสถ
แสดงการแต่งกายสภาพสตรีไทย
สมัยรัชกาลที่ ๓

สิงโตจินตินตัวนำกลั้วกลอก
ขยับขยอกแยกเขี้ยวเสียวเสยง
(หน้า ๓๘)

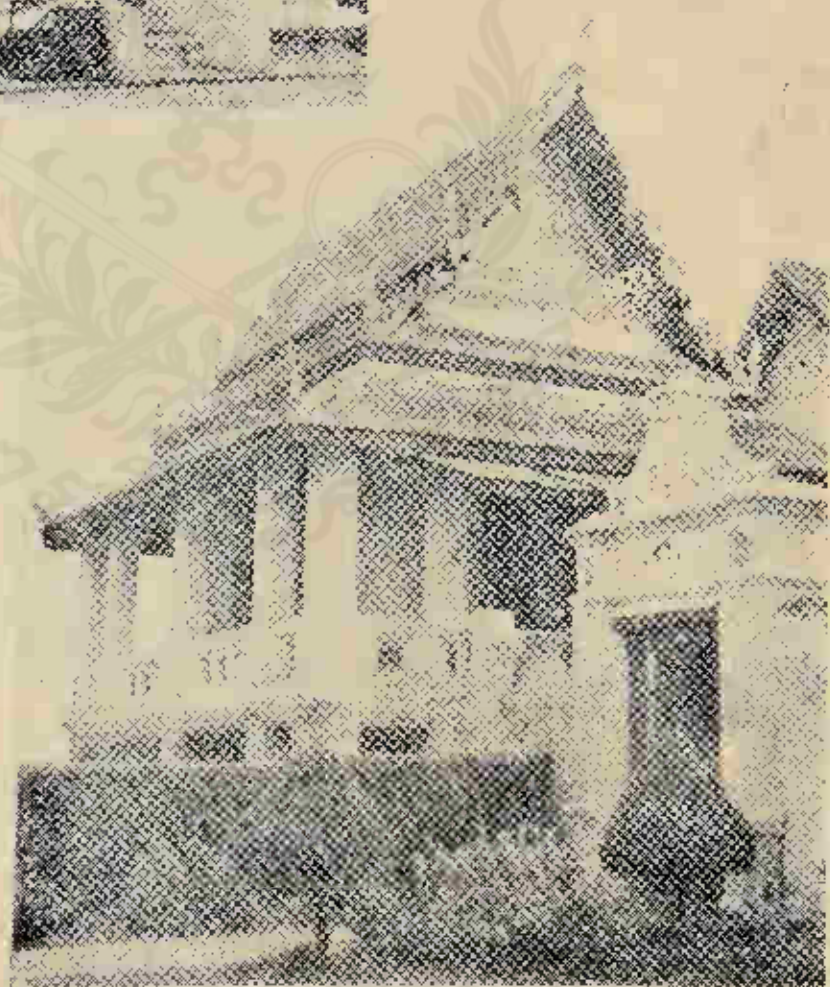

หอระฆังตั้งทำนอง
หอกลองใหญ่

ห้องหอไตรแดรทอง
เป็นของหลวง

ปลูกไม้รอบขอบนอก
เป็นดอกดวง
บ้างโรยร่วงสร้อย
ทุกคืนวัน
(หน้า ๔๐)

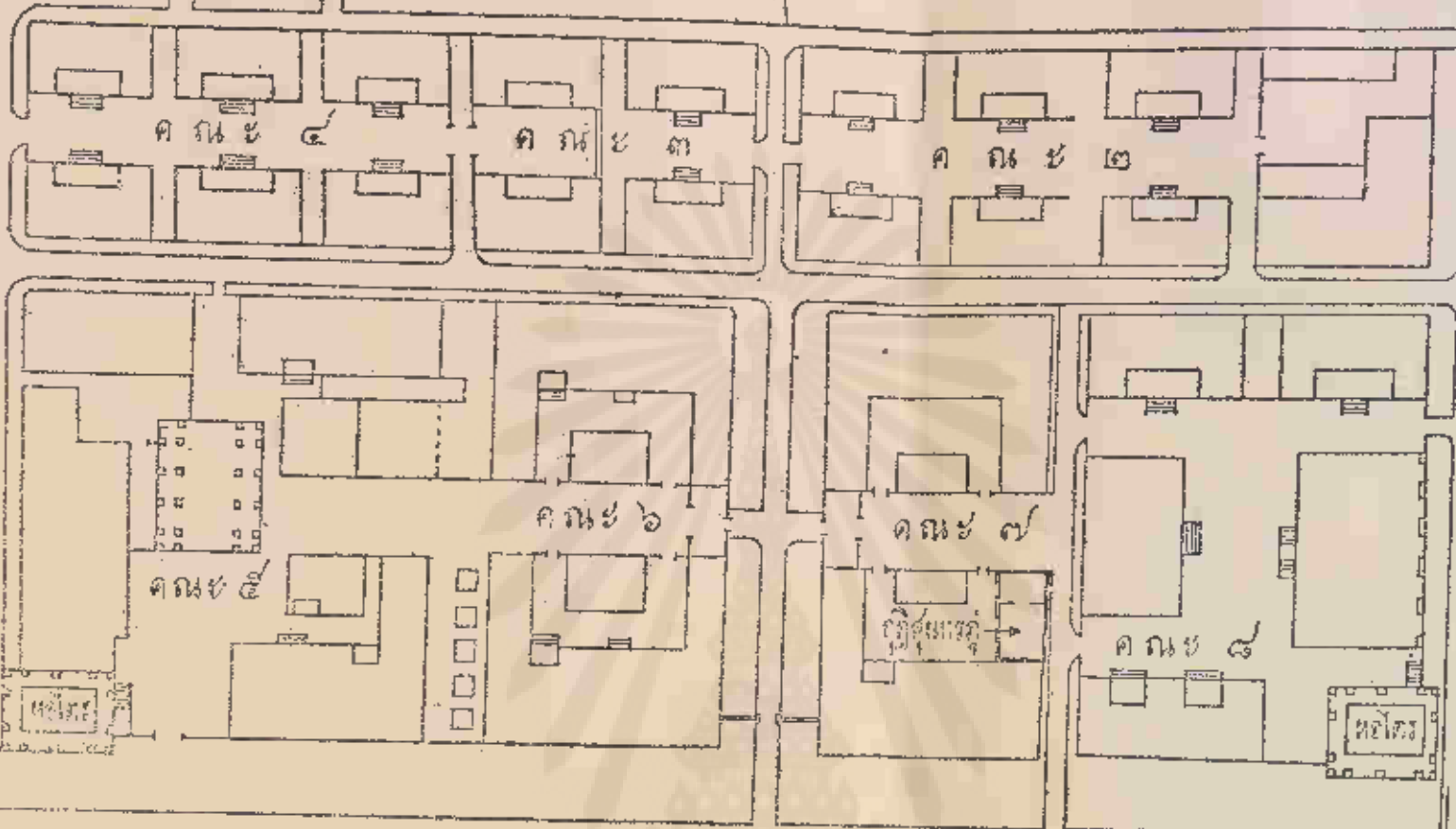

11/07/2566

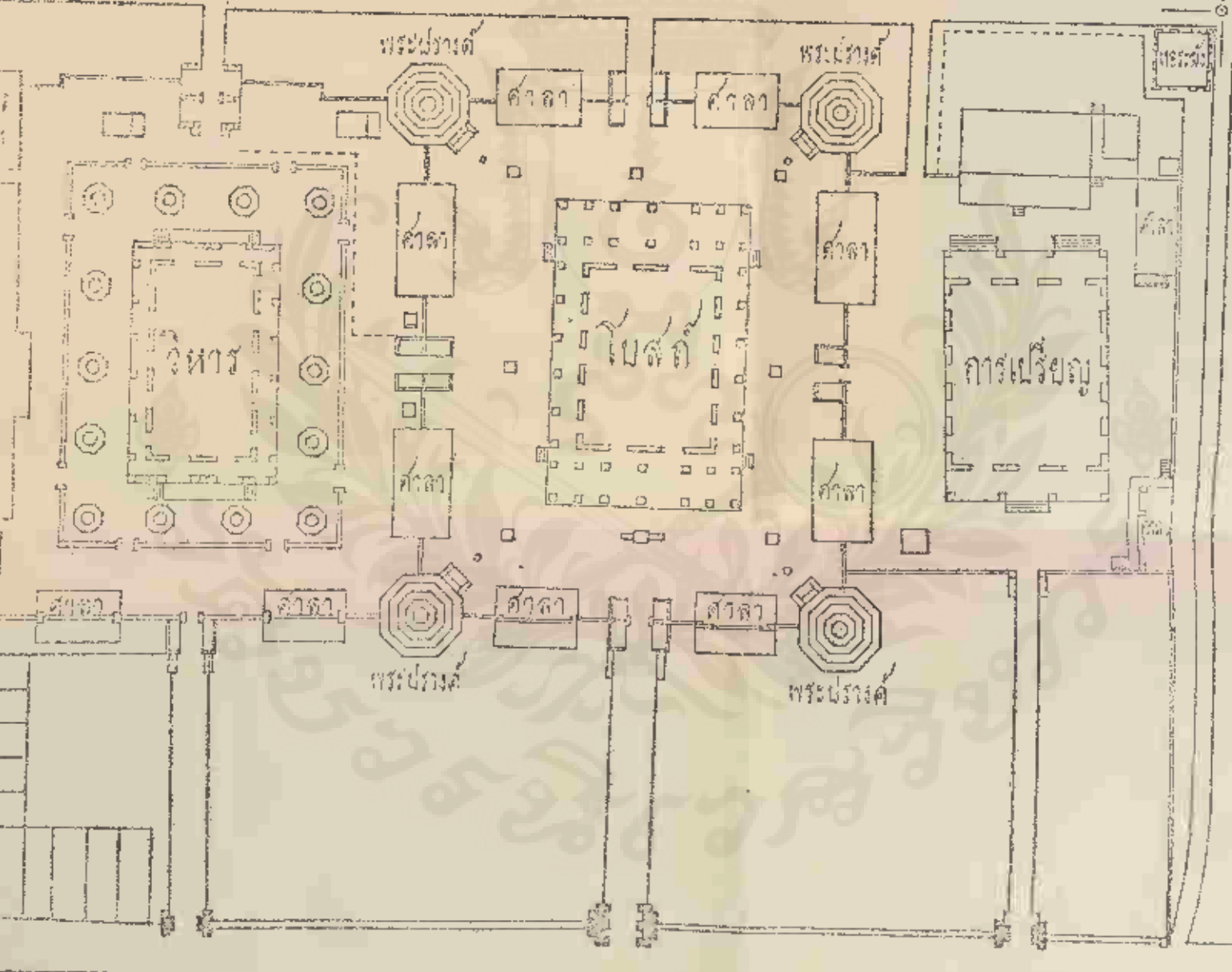
รูปทวารบาลหญิง ลายรดน้ำทอง

(ช่อมณีชนใหม่)

บานประตูประวิหาร วัดเทพธิดาราม พระนคร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พิมพ์มหายักษ์

11/07/2566

พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร